Karjalan Lumo

N:o 9-10 2019 7 €

Pyhän portin ovi

Pahuus ja julmuus ovat osa Solovetskia

SISÄLTÖ

Eeva-Kaisa Linna: **Matkalla isoisä Iivo Kaukoniemen jalanjäljissä Venäjällä, osa 5. Solovetskin pahuus.** 144

Jyrki Mäkelä: **Vienan itsenäisyysmies Jehrimän Huotin Teppana Remsu syntyi Vuokkiniemellä vuonna 1890.** 152

Aila-Liisa Laurila: **Värttinä-yhtyeen muusikko Lassi Logrén tekee taiteellista tohtorintutkintoa jouhikolla.** 156

Kari Sallamaa: **Filosofian tohtori ja Oulun yliopiston kirjallisuuden dosentti piti luennon Kalevalasta.** 158

Aila-Liisa Laurila: **Reijo Rautajoki selvitti väitöskirjassaan inkeriläisten sotapakolaisuutta Suomessa.** 164

Jouni Alavuotunki: **Suuri Vienan Karjalan ystävä J. Juhani Kortesalmi siirtyi tuonilmaisiin elokuussa.** 168

Pirjo Riihiaho: **Pudasjärvellä tuonilmaisiin siirtynyt Aale Uusi-Illikainen matkusti eläessään ahkerasti Vienan Karjalassa.** 168

Uutisia: **Kižin museosaaren Kristuksen kirkastumisen kirkon uudet kupolit, Venäjän viisumiuudistus ym.** 170

Hallituksen uutiset: **Karjalan Sivistysseuran SAMPO-tietokantaan on talletettu jo noin 15 000 dokumenttia.** 173

Laukunkantajat: **Eeva-Kaisa Linna keskustelee Antero Kaskimetsän kanssa hänen karjalaisista juuristaan.** 174

Karjalan Heimo

Karjalan Sivistysseura ry:n jäsenlehti ja äänenkannattaja

– Kieltä ja kulttuuria vuodesta 1906 –

Seura perustettiin vuonna 1906 nimellä Wienan Karjalaisten Liitto. Vuonna 1917 seuran nimeksi tuli Karjalan Sivistysseura ry. Seuran tarkoituksena on itä- ja rajakarjalaisen kielen ja kulttuurin vaaliminen sekä sivistystyön tekeminen. Seura pyrkii ylläpitämään karjalaista perinnettä ja heimohenkeä sekä lujittamaan karjalaista itsetuntoa.

Karjalan Sivistysseura ry:n jäseneksi pääsee jokainen hyvämaineinen kansalainen. Jäsenmaksuun sisältyy *Karjalan Heimo* -lehti. Tervetuloa jäseneksi, lehden tilaajaksi ja lukijaksi sekä karjalais-kalevalaisen kulttuurin harrastajaksi.

Lisätietoja seuran toiminnasta www.karjalansivistysseura.fi

Kannen kuva:
Solovetskin muurissa olevat porttiholvit salvattiin yöksi vankoilla raudoitetuilla porteilla.

Kuvaaja:
Tapani Kaukoniemi

Tarjoa juttua lehteen

Karjalan Heimon aikataulua vuonna 2019

Lehden numero	*Aineisto toimitukseen*	*Lehti painoon*	*Lukijoilla (arviopäivä)*
11–12	23.11.	03.12.	18.12.

paatoimittaja@karjalanheimo.fi

Karjalan Heimo

Vuonna 1906 ilmestyi lehden ensimmäinen näytenumero nimellä Karjalaisten Pakinoita

Toimitus
Päätoimittaja Aila-Liisa Laurila
0400 755 907
paatoimittaja@karjalanheimo.fi
Lapinkaari 20 B 23, 33 180 Tampere
www.karjalanheimo.fi

Ulkoasu
Marita Salonen
Pilkku-Tuotanto Oy, Tampere

Ilmestyminen
Lehti ilmestyy 6 kertaa vuodessa, kaksoisnumeroina, 100. vuosikerta.

Ilmoitushinnat
Takakansi 490 €, sisäkannet II ja III 450 €, 1/1 s. 430 €, 1/2 s. 300 €, 1/3 s. 235 €, 1/4 s. 185 €, 1/6 s. 140 €, 1/8 s. 115 €

Ilmoitusten toimitusosoite
paatoimittaja@karjalanheimo.fi

Lehden tilaaminen ja osoitteenmuutokset
Karjalan Sivistysseura ry
Luotsikatu 9 D, 00160 Helsinki
Puhelin: 050 5055 531
toimisto@karjalansivistysseura.fi
www.karjalansivistysseura.fi
Toimisto palvelee ti–to klo 10–15, heinäkuussa suljettu.

Tilaushinta/jäsenmaksu
Lehden tilaushinta on 40 € / vuosi. Yhdistyksen jäsenmaksu on 32 €, opiskelijajäsenet 15 € ja lehti sisältyy jäsenetuna jäsenmaksuun.

Pankkiyhteys
Danske Bank
IBAN: FI92 8000 1500 0617 19
BIC/SWIFT: DABAFIHH

Julkaisija
Karjalan Sivistysseura ry
Julkaisutoimikunnan puheenjohtaja
Senni Timonen
www.karjalansivistysseura.fi

Painopaikka
Libris Oy

Oikeudet muutoksiin pidätetään.

ISSN 0449-8828

Helsingissä 7. lokakuuta 2019

Kielet ovat voimaa

Kuolleiden uralilaisten kielten muistopäivä oli 20. syyskuuta ja 27. marraskuuta on tulossa rakkaan karjalan kielen päivä. Kuolleista kielistä ei ole paljon sanottavaa, mutta karjala onneksi elää. Toivotaan, että se elpyy edelleen, että puhujien määrä kasvaa ja se on entistä käyttökelpoisempi kieli tulevaisuudessa. Karjala on yksi EU:n vähemmistökielistä ja kaikki tietenkin muistavat, miksi juuri tuo mainittu marraskuun päivä on saanut juhlapäivän arvon.

Kertaan nyt kuitenkin, että marraskuussa 2009 karjalan kieli lisättiin Euroopan alueellisten vähemmistökielten peruskirjaan. Kymmenessä vuodessa on tapahtunut paljon, mutta ei läheskään tarpeeksi. Työtä riittää kaikille, jotka sitä ovat valmiita tekemään. Kuluva vuosi on myös YK:n julistama alkuperäiskansojen kielten vuosi, joten pienten kielten asiaa kannattaa pitää esillä. Vaikka maailma on muuttunut koko ajan vain yhtenäisemmäksi, riittää jossakin ruohonjuuren tyvessä vielä tilaa omaleimaiselle erilaisuudelle.

Kielten opiskelu on ollut minulle aina kovin mieluisaa. Pysähdyin hetkeksi pohtimaan omaa kieliprofiiliani. Pohdin ensinnäkin, voisiko olla niin, että tajusin erilaisten kielten olemassaolon jo hyvin varhain, koska lapsuusympäristössäni puhuttiin niin suomea kuin livvinkarjalaakin. En osannut pitää erilaisten kielien puhumista mitenkään erikoisena asiana. Mieleen muistui myös, kuinka joillekin luokkatovereille kielet olivat lähes ylivoimaisia oppia.

Sain valita vapaaehtoisen englannin ensimmäisenä vieraana kielenä, kun menin kolmannelle luokalle. Koko ikäluokalle se tuli pakollisena aineena seuraavana vuonna ja oli hassua, että me aiemmin aloittaneet jouduimme alkamaan uudelleen alusta. Harmi, ettei kenellekään tullut mieleen opettaa lapsille karjalaa, vaikka paikkakunnalla oli paljon karjalaistaustaisia.

Nyt on tultu siihen, että ensi vuodesta alkaen lapset ryhtyvät opiskelemaan jotakin vierasta kieltä jo ensimmäisellä luokalla kaikkialla Suomessa. Tätä ennen A1-kielen eli ensimmäisen vieraan kielen opiskelu on alkanut kolmannella luokalla. Nykykoululaiset elävät sillä tavalla toisenlaisessa maailmassa, että englanti on heidän ympärillään kaikkialla. Vaatii todella paljon, että he innostuvat jostakin pienestä sukunsa kielestä – ja että sen opiskeleminen ylipäätään olisi mahdollista.

AILA-LIISA LAURILA
Päätoimittaja

Tärkein kieleni ja työkaluni toimittajanurallani on tietenkin ollut suomi. Muita suomen ja englannin lisäksi erilaisilla kursseilla opiskelemiani kieliä ovat ruotsi, saksa, italia, turkki, karjala ja venäjä. Listauksessa ne ovat siinä järjestyksessä, jossa olen niihin tutustunut. Kaikki muut paitsi karjala ovat miljoonien ihmisten puhumia valtakieliä.

Opintojen kautta olen huomannut, että mitä enemmän kieliä opiskelee, sitä useampia kieliä alkaa ymmärtää. Tarkoitan siis, että alkaa ymmärtää myös kieliä, joita ei ole varsinaisesti opiskellut. Mutta olisiko kannattanut opiskella lisäksi vielä joitakin pieniä uralilaisia kieliä? Ehkäpä hyvinkin, eikä koskaan ole liian myöhäistä aloittaa.

Pahuuden saari

Legendaarinen matkamme kesällä 2018 veljeni ja kahden kälyni kanssa Pietarista Arkangeliin ja sieltä Solovetskiin ja Jyskyjärvelle oli vienyt meidät uudelleen kiehtovalle luostarisaarelle, jonne olimme yhdessä matkanneet ensimmäisen kerran vuonna 2012.

MATKALLA ISOISÄ IIVO KAUKONIEMEN JALANJÄLJISSÄ VENÄJÄLLÄ, OSA 5

Solovetskin luostari on vain osan aikaa vuodesta saavutettavissa. Talven ajan saaret ovat usean kilometrin etäisyydelle jään saartamat.

Isoisäni Iivo Kaukoniemi oli kulkenut saman reitin vuonna 1916 matkallaan ensimmäiseen maailmansotaan tsaarin armeijassa, tosin päinvastaisessa järjestyksessä. Solovetskia on usein kutsuttu pyhyyden ja pahuuden saareksi. Pahuuden historia ei anna sielulle rauhaa.

▶▶▶

EEVA-KAISA LINNA

Kaikkiaan 1 111 Solovetskin vankia surmattiin ampumalla Sandarmohissa syksyllä 1937 neljän päivän sisällä.

Valtavista kivenlohkareista rakennettuun

Lokakuun 1917 vallankumouksen myötä käynnistyi Venäjällä kirkkoon kohdistunut vaino ja pyhien esineiden hävittäminen. Neuvostohallitus ryntäsi 1918 Solovetskin luostariin, osa munkeista ammuttiin tai sijoitettiin eri vankiloihin tai mynsträttiin (pakko-otettiin) puna-armeijaan. Viiden vuosisadan aikana luostarissa luotu työ tuhottiin viidessä kuukaudessa.

Kun bolsevikit pääsivät valtaan toukokuussa 1920, luostarin kellot soivat viimeistä kertaa. Solovetskin luostari suljettiin ja sakariston aarteet vietiin mantereelle. Vuonna 1923 Solovetskin saaret luovutettiin OGPU:lle (Neuvostoliiton sisäasiain kansankomissariaatin alainen valtion yhdistynyt poliittinen hallinto) eli salaiselle poliisille. Neuvosto-Venäjän tunnetuin keskitysleiri, Solovetskin erikoisleiri (Соловецкий лагерь особого назначения eli SLON) oli syntynyt. Lyhenteeseen liittyy sanaleikki, venäjänkielinen sana слон tarkoittaa norsua.

Toukokuussa 1923 luostarissa syttyi tulipalo, tutkimusten mukaan erään rakennuksen ullakolta. Tuli teki tuhojaan kolmen päivän ajan. Osa kirkoista, sivualttareita, kellotorni, majoitustiloja, katettuja käytäviä, viidensadan vuoden aikana koottu mittava kirjasto, arkisto, maalaustyöpaja ja kirjanpito paloivat poroksi. Pienimmät kirkonkellot sulivat möhkäleeksi.

Palon syttymisen syytä saatikka sytyttäjää ei saatu selville. Vankileirin johto alkoi saapua saarelle kesäkuussa.

Ensimmäiset vangit tuotiin leiriin vuonna 1923: poliittisia vankeja, entisiä valkoisia upseereja, Kronstadtin kapinaan osallistuneita, vastavallankumouksellisia, kulakkeja ja ”NEP-miehiä” (NEP eli Новая экономическая политика, *Novaja ekonomitšeskaja politika* eli ’Uusi talouspolitiikka’), jotka olivat onnistuneet rikastumaan keinottelulla ja salakaupalla käyttäen hyväkseen Leninin luomaa uutta talouspolitiikkaa. Leirille joutui myös kaikenlaisia rikollisia eli shpanoja, viinan ja kokaiinin myyjiä, korttihuijareita, sosiaalisesti haitallista ainesta.

Bolševikkien luokkaviha ei rajoittunut vain talonpoikiin, vaan suuntautui myös kansan älymystöön, jonka henkinen voima katsottiin uhaksi bolševismin vallalle.

Monet vangeista olivat tunnettuja, tiedemiehiä ja akateemikkoja, teologeja, filosofeja, kirjailijoita, taiteilijoita. Eräs heistä oli kielitieteilijä **Dmitry Sergejevich Lihatšov**, joka pidätettiin vuonna 1928 epäiltynä vastavallankumouksellisesta toiminnasta. Piloillaan Lihatšov oli syyllistynyt arvostelemaan venäjän kielen oikeinkirjoitusreformissa tehtyä ortografista uudistusta, jonka myötä muun muassa varhaiskyrilliseen kirjaimistoon kuulunut ѣ-merkki eli ”jat” poistettiin tarpeettomana käytöstä, ihan vaan ilakoidakseen reformin kustannuksella.

Lihatšov oli ensin vankilassa kuusi kuukautta ja sitten, ilman oikeuden tuomiota, viisi vuotta karkotuksessa Solovetskissa. Siellä hän omien sanojensa mukaan tutki ”rikollista folklorea”. Tiedemies kun oli, Lihatšov kirjoitti artikkelin korttipeleistä ja rikollisista sekä tallensi varkaiden käyttämää slangia, josta myöhemmin julkaisi tieteellisiä artikkeleita.

Dmitri Lihatšov osallistui Vienanmeren-Äänisen kanavan eli niin sanotun Stalinin kanavan rakentamiseen. Vapauduttuaan hänestä tuli maailmanlaajuisesti tunnettu ja arvostettu tiedemies, joka selvisi Leningradin piirityksestä. Lihatšov kuoli vuonna 1999 saavutettuaan 92 vuoden iän.

Alkuaikoina vankileirin kuri ei ollut kovin tiukka. Kun vankilan johto yritti kiristää sitä, eivät vangit totelleet. Joulukuussa 1923 kuusi vankia ammuttiin. Vankien olot vaikeutuivat ja joukkoteloitukset lisääntyivät.

Solovetskin vankileiristä tuli malliesimerkki, jossa kehitettiin uusia toimintatapoja valvontaan, väkivaltaan, vankien säilyttämiseen, normeihin, ruoka-annoksiin ja vankien rankaisemiseen ja alistamiseen.

muuriin rakennettiin vankityrmiksi sellaiset kasematit, ettei niistä ollut mitään pakomahdollisuuksia.

”Solovki”-nimestä tuli synonyymi joukkotuhoamiselle.

Yksi tiukan kurin arkkitehdeista oli **Naftali Frenkel**, vuonna 1923 kiinniotettu ja sittemmin Solovetskiin tuotu salakuljettaja, ehkä odessalainen, ehkä unkarilainen teollisuusmies, kuten Popovin saarelta karannut **S. A. Malsagov** kirjoittaa *Helvetti Vienanmeressä* -teoksessaan. Saarelle tultuaan Frenkel tajusi vankien työn tehottomaksi ja näki tilaisuutensa.

Frenkel pääsi päällystön suosioon, kun hän rakennutti miesjoukolla täisaunan vuorokaudessa, kaksi ja puoli tuntia ennen määräaikaa. Työn kun oli arveltu vievän jopa 20 päivää. Piiskana oli joutuminen eristysvankeuteen Sekirnaja-vuoren karhukoppiin (ja lähes varmaan kuolemaan), mikäli asetettu määräaika ylittyisi.

Syntyi ajatus käyttää vankeja taloudellisiin tarkoituksiin, valtiolla kun oli kunnianhimoisia suunnitelmia, mutta tyhjä kassa. Frenkel kehitteli Gulag-leirien säälimättömän pakkotyöjärjestelmän. Frenkel itse päätyi Stalinin kanavalle rakennustyön johtajaksi ja myöhemmin valtakunnallisen radanrakennuksen päähallinnon johtajaksi. Työvoima eli vangit kaivoivat kanavan käytännössä ilman työkaluja.

Saaren korkein kohta on Sekirnaja-vuori, jonne 1860-luvulla perustettiin Voznesenski-skiitta kivikirkkoineen. Gulag-leirien aikaan Sekirnajan kirkkoon eristettiin vankeja. Eristyshuoneessa oli kova kuri, vankeja kidutettiin ja ammuttiin hengiltä. Sekirnajalla suoritettiin vankien joukkoteloituksia.

Vuosina 2005–2006 kirkon läheisyydessä tehtiin kaivauksia, joista heidän ruumiitaan löydettiin. Löydöt teki historiantutkija **Juri Dmitrijev**, joka on selvittänyt myös Sandarmohin joukkohautojen salaisuudet ja jota valtaapitävät pelkäävät. Rohkeudestaan ja halustaan etsiä totuutta Dmitrijev saa maksaa, hän istuu parhaillaan jo ker-

▶▶▶

▶▶▶

taalleen vapautettuna uudelleen tutkintavankeudessa, tekaistuilta tuntuvista syistä syytettynä.

Gulagin aika oli vandalismin aikaa. Luostarin rakennukset kokivat kovia ja niitä häväistiin. Esimerkiksi Sekirnajan alakirkon freskot peitettiin valkoisella maalilla, ikonostaaseja revittiin alas, hylättyjä ikoneja lojui kaikkialla. Alttarin yläpuolella ennen riippunut Kristuksen kuva oli poistettu ja sen tilalla oli Leninin kuva. Luostarin perustajien **Savvatin** ja **Zosiman** pyhäinjäännökset pantiin esille saarelle perustettuun uskonnonvastaiseen museoon, kunnes ne vuonna 1939 vietiin turvaan.

Gulagin vankiloita oli eri puolilla saaristoa: pääsaarella, Hanhisaarella, Muksalmassa, siirtoleireissä mantereella. Naisvangit majoitettiin kremlin "naisten rakennukseen", raskaaksi saatettuja lähetettiin Jänissaarelle.

Vangeilla teetettiin raskasta työtä epäinhimillisissä olosuhteissa. He joutuivat usein vartijoiden mielivallan kohteiksi: työtä oli tehtävä vähäisissä vaaterääsyissä ja tuohikengissä jopa kovilla talvipakkasilla ja syvässä lumessa. Päivänormit oli täytettävä.

Osa maanpakoon karkotetuista tiedemiehistä oli onnekkaampia, muutamat heistä pääsivät jatkamaan kasvitieteellisiä tutkimuksiaan saarella sijaitsevassa kasvipuutarhassa. Se sijaitsi Makarioksen erakkolassa, joka oli perustettu 1822. Alueella vallitsi erityinen mikroilmasto ja niinpä 1800-luvun puolivälissä siellä alettiin kasvattaa mantereelta tuotettuja harvinaisia kasveja.

Ruumiillisia rangaistuksia jaettiin mitä vähäisimmästä syystä. Vangeille saatettiin määrätä esimerkiksi paikallaan seisomista alastomana turvesuon laidalla, hyttysten syötävänä tai kyyköttämistä alusvaatteisillaan kapeilla parruilla kylmissä rangaistusselleissä. Vanki saatettiin myös sitoa vaateettomana tukkiin ja heittää tukki vyörymään alas Sekirnajan rinteitä.

Vankien makuutilat olivat vailla lämmitystä, heitä makuutettiin alastomina. Pysyäkseen lämpiminä he nukkuivat kiinni toisissaan. Usein aamulla huomattiin, että laitimmaisina olleet nukkujat olivat paleltuneet kuoliaiksi.

Muutaman kilometrin päässä Sekirnajan vuorelta sijaitsee Savvatjevon skiitta, jota on viime aikoina kunnostettu. Alue ei ole kuitenkaan ainakaan toistaiseksi avoinna kävijöille.

Paikkaa, jossa Savvati, toinen luostarin perustajamunkeista, asui ja kilvoitteli, kutsutaan Savvatjevoksi. Vuosina 1937–1939 Savvatjevossa toimi vankila. Vangit tekivät rankkoja metsätöitä, monet heistä kuolivat. Vuosina 1942–1945 saarella toimi Solovetskin merisotakoulu, jonne eri puolilta Neuvostoliittoa tuli nuoria, 14–15-vuotiaita orpopoikia oppimaan merenkulun taitoja. Yksi jungmannikouluista toimi Savvatjevossa. Oppilaita asutettiin maakuopissa, jotka he itse joutuivat kaivamaan, tila kun ei muuten riittänyt.

Koulusta valmistui kaikkiaan 4 000 merimiestä, jotka palvelivat merivoimissa. Heistä runsaat 1 000 menetti henkensä.

Monet vangit yrittivät paeta epäinhimillisiä olosuhteita itse kyhäämillään lautoilla tai veneillä. Mantereelle päästyä edessä oli vielä satojen kilometrien matka tarvottavana jalan läpi tiheiden metsien ja upottavien soiden, peläten kiinni jäämistä.

Yksi Solovetskin saarelta poispääsyä halunnut oli arkkimandriitta **Feofan**, joka 1660-luvulla matkasi Moskovaan, tavoitteenaan tavata patriarkka **Nikon**, joka juuri oli joutunut tsaarivallan epäsuosioon. Feofan vangittiin ja lähetettiin Solovetskin vankilaan.

Feofan päätti paeta. Hän ymmärsi, että mantereelle saavuttuaan hän joutuisi karjalaisten kanssa tekemisiin ja laati siksi karjala-venäjä-sanakirjan. Sanakirja oli ensimmäinen karjalan kielen sanakirja ja siinä oli kaikkiaan 80 sanaa.

Feofan pakokumppaneineen haaksirikkoutui ja hukkui. Kielitieteilijöiden onneksi sanakirja oli jätetty luostarin kirjastoon, josta petroskoilainen kielentutkija **Irma Mullonen** on sen sittemmin löytänyt. Mullosen mukaan sanakirjan murretta on vaikea tarkkaan määritellä, lähinnä se on nykyistä Tunkuan murretta.

SLON-hallinnon mukaan vuosien

Vuosina 1857–1860 rakennettiin Savvatjevon skiittaan kivikirkko muistoksi voitosta englantilaisia sotalaivoja vastaan Krimin sodassa. Tiilirakennus on rakennettu vuosina 1886–1890 munkeille.

1926–1927 aikana kaikkiaan 200 vankia pakeni Solovetskin vankileiristä, heistä 188 Kemissä olleesta siirtoleiristä ja 12 Solovetskin saarilta. Kemistä paenneista 145 saatiin kiinni, saarilta lähteneistä ei yhtään.

Yksi Solovetskin vankileirin siirtoleireistä sijaitsi Kemin lähettyvillä Popovin saarella (suomeksi Papinsaari). Sieltä **Juri Bessonov**, henkivartiokaartin rakuunarykmentin entinen kapteeni ja aatelinen, jota syytettiin vastavallankumouksellisesta toiminnasta, pakeni vuonna 1925 jalan Suomeen. Pakomatka yhdessä neljän muun karkurin kanssa kesti kaikkiaan 35 päivää.

Bessonov oli kiertänyt kaikkiaan 26 vankilaa Pietarin ja Arkangelin välillä, ollut välillä Pietarissa vapaanakin kuusi kuukautta, mutta joutunut uudelleen vankilaan, saanut kuolemantuomion, joka muutettiin viideksi vuodeksi vankeutta Solovetskissa. Sen jälkeen odotti seuraava oleskelu Narymin seuduilla, sillä tapana oli lähettää rangaistuksensa kärsineet karkotukseen määräämättömäksi ajaksi uuden hallintojärjestelmän sopeuttamisohjelman mukaisesti. Kotiseudulle ei ollut paluuta.

Popovin saarella hän sai kauheuksista tarpeekseen, Solovetskissa ”yhdistyivät onnistuneesti kuolemantuomion uhka, täydellinen epätietoisuus tulevaisuudesta, ero muusta maailmasta ja läheisistä ja hirvittävä kylmyys ja nälkä”.

Bessonov muutti pakonsa jälkeisenä vuonna Pariisiin ja kirjoitti vuonna 1928 kokemuksistaan kirjan *26 vankilaa ja pako Solovetskista*.

Myös yksi Bessonovin pakokumppaneista, **S. A. Malsagov,** joka oli tuomittu vehkeilystä valtiota vastaan, kirjoitti vankilakokemuksistaan kirjan *Helvetti Vienanmerellä*.

Vuonna 1928 julkaistiin alun perin Pariisissa ja myöhemmin muutamissa muissa maissa, kuten Suomessa, suomalaisen **Boris Cederholmin** teos *Punainen painajainen. Kuvia ja kokemuksia Neuvostomaasta.* Cederholm oli suomalainen Venäjän keisarillisessa laivastossa palvellut kapteeni ja liikemies, joka kirjoitti kuvauksen kokemuksistaan Neuvosto-Venäjän vankiloissa ja Solovetskin vankileirillä vuosina 1925–1926.

Cederholm oli viettänyt useita kuukausia Pietarissa päästäkseen tekemään sopimuksen edustamansa eteläamerikkalaisen parkitusaineita valmistavan yrityksen puolesta neuvostohallituksen kanssa. Neuvottelut venyivät, eteläamerikkalainen maa ei tunnustanut Neuvostoliittoa, Cederholm sotkettiin erääseen naurettavaan salakuljetusjuttuun, jossa hänellä ei ollut osaa eikä arpaa, ja pidätettiin epäiltynä vastavallankumouksellisuudesta.

Cederholmia kuulusteltiin kuukausien ajan Pietarissa vangittuna kammottavissa olosuhteissa. Lopulta, vaikka päätös hänen vapauttamisestaan oli jo Suomen hallituksen myötävaikuttamana tehty, Cederholm lähetettiin Solovetskin vankileirille, ensin lyhyeksi aikaa Kemin siirtoleirille Popovin saarelle ja sitten Solovetskin saarille.

Luetteloimisen jälkeen vangit vietiin entiseen Ylösnousemuksen tuomiokirkkoon, johon helposti olisi mahtunut 1 500 rukoilijaa. Kasarmiksi muutetun kirkon seinäkuvat oli töhritty kalkkivärillä peittoon ja lattialle asetettu höyläämättömästä laudasta kyhätyt pukkisängyt. Temppelissä asui 850 likaista ja rääsyistä vankia.

Ikonostaasi oli revitty alas ja sen tilalle oli pystytetty lautaseinä, jonka takana osa vangeista majoittui, Cederholm heidän mukanaan. Yksi gulagin iskulauseista ”Työ vahvistaa ihmisen sielua ja ruumista” oli kirjoitettu kirkon seinään.

Heti kun joukko, jonka mukana Cederholm oli tuotu, oli heittänyt tavaransa lavitsoille, tuli komento lähteä turpeennostoon viiden kilometrin päähän kremlistä. Työmaalle raahauduttiin nälkäisinä,

▶▶▶

Luostarin gulagin kaudella tuhottujen ja sittemmin hoitamatta olleiden rakennusten kunnostaminen on loputon työ.

▶▶▶

väsyneinä ja palelevina. Kun lumi uhkasi tulollaan, komennettiinkin heidät nostamaan suolle laitetut kiskot ja siirtämään ne kuten myös rautaiset kuljetusvaunut pois talven alta. Ilman työkaluja, paljain käsin, kämmenet verillä.

Eräänä päivänä Cederholm määrättiin ryhmään, jonka tehtävänä oli yövuorossa vetää tukkeja pois järvestä. Ilman keksejä, köysiä tai mitään työkaluja, paksuja, niljakkaita tukkeja, jotka piti kuljettaa sahalaitokselle.

Cederholmin mukaan Solovetskissa oli tuolloin noin 8 500 vankia. Vangit elivät ”saastassa, alhaisuudessa, nälässä ja kylmässä”. Keripukki ja syöpäläiset olivat yleisiä vaivoja. Peseytymismahdollisuudet olivat käytännössä olemattomat, tarjolla oli torilla sijaitseva kaivo ja peseytyminen purevassa säässä.

Ruokaa ei ollut riittävästi, se oli pääasiassa vastenmielistä, siivottomassa keittiössä pilaantuneesta turskasta valmistettua keittoa ja tattaripuuroa. Useilla vangeilla ei ollut ruokailuvälineitä ja he söivät käsin. Keripukki ja syöpäläiset olivat yleisiä vaivoja.

Osa vangeista sai vastaanottaa säännöllisesti raha-apua ja ruokatarvikkeita sekä muita hyödykkeitä omaisiltaan. Saatu avustus jaettiin huonetovereiden kesken, huonommassa asemassa olevia vankeja avustettiin.

Oltuaan kuutisen viikkoa Solovetskin vankileirillä Cederholm sai määräyksen mennä tapaamaan kremlin päivystäjää. Hänen käskettiin kerätä tavaransa ja hypätä *Gleb Boki* -nimiseen laivaan, jonka köysiä jo irroteltiin. Hänet lähetettiin Kemiin ja edelleen Pietariin toimitettavaksi.

Kemissä Cederholm vielä joutui pinoamaan halkoja. Neljäntenä päivänä hän vilustui ja joutui sairaalaan kahdeksaksi vuorokaudeksi.

Lotinanpellon asemalla junaan ahdettiin joukko karjalaisia talonpoikia, joita syytettiin vastavallankumouksellisuudesta. Vanhoja, rehellisiä kansanmiehiä. Cederholm antoi yhdelle ukoista paidan ja huopasaappaat, eikä kiitoksista ollut tulla loppua.

Joulukuun 24. päivää vasten yöllä vuonna 1925 Boris Cederholm herätettiin Spalernajan vankilassa. Hän oli vapaa!

Bessonovin, Cederholmin ja Malsagovin julkaisut, kuten muutamat muutkin gulagin kauheuksista kertoneet teokset, aiheuttivat aikoinaan kansainvälisen skandaalin, jota peittelemään Solovetskiin lähetettiin kirjailija **Maksim Gorki** vuonna 1929.

Gorki, joka muuten saapui Solovetskiin samalla *Gleb Boki* -nimisellä laivalla, joka vei Boris Cederholmin nelisen vuotta aikaisemmin vapauteen gulagin punaisesta helvetistä, antoi mairittelevan kuvan näkemästään – olihan kaikki ikävä naamioitu – ja Bessonovin ja muiden paljastuksia tehneiden kirjat katosivat monien kirjastojen hyllyiltä.

Gleb Boki -laiva oli saanut nimensä pohjoisten vankileirien hallinnollisena päällikkönä toimineen moskovalaisen tshekistin mukaan. Gleb Boki oli hyvän sivistyksen saanut jyrkkä kommunisti, jolla oli ”julmuuden ituja luonnossaan”.

Vuosien 1937–1939 Stalinin ajan terrorin puhdistukset ylsivät Solovetskiin saakka. **Nikolai Ivanovitš Ježov**, joka oli nimitetty sisäasiain kansankomissaariksi NKVD:n johtoon 1936, johti terrorikampanjaa. Poliittinen oppositio oli kukistettava. Ježov määräsi 1 200 Solovetskin vankia tapettavaksi.

Kun luostarisaaren gulagilla ei ollut kokemusta mittavien massateloitusten toteuttamisesta, päätettiin ne toteuttaa mantereella. Valtion turvallisuuspäähal-

linto, GUGB, lähetti elo-syyskuussa 1937 10. divisioonansa operatiivisen ryhmän valitsemaan teloitettavat, kaikkiaan 1 116 Solovetskin vankia.

Valittu ryhmä kuljetettiin Kemin kautta Karhumäkeen. Lokakuun 27. ja marraskuun 4. päivän välisenä aikana 1 111 Solovetskin vankia ammuttiin Sandarmohissa.

Sanotaan, että Solovetski paljastaa salaisuutensa kävijöille vähitellen. Sen historialliset kerrostumat ja monenlaiset kasvot ovat kuin sipuli, jota kuoritaan kerros kerrokselta. Olimme olleet veljeni ja kahden kälyni kanssa ensimmäisen kerran saarella vuonna 2012. Sieluni palasi siltä matkalta kaksi viikkoa jälkeeni. Kuusi vuotta myöhemmin erityisesti Solovetskiin liittynyt pahuus kosketti syvältä ja mietin sitä joka päivä.

EEVA-KAISA LINNA
Teksti
TAPANI KAUKONIEMI
Kuvat

LÄHTEET
26 vankilaa eli pako Solovetskista. Juri Bessonov. 1928.
Helvetti Vienanmeressä. Neuvostovankila kaukaisessa pohjolassa. A. S. Malsagov. 1926.
Punainen painajainen. Boris Cederholm. 1929.
S.L.O.N. Solovki Camp and Prison in 1923–1939. History. Documentation. Executioners. Victims.

Noin 100 000 vangin saari eristyksissä

GULAG (Главное управление лагерей, ГУЛаг, Glavnoje upravlenije lagerei) tarkoittaa leiriasioiden keskusvirastoa, kun taas sana gulag tarkoittaa yksittäistä leiriä. GULAG oli Neuvostoliiton turvallisuuspoliisin osa, joka hallinnoi ojennustyöleirejä.

Gulag eli vankileirien saaristo oli yli 10 000 leirin ja sivuleirin kokonaisuus, joka vuosikymmenien kuluessa levittäytyi kaikkialle ympäri Neuvostoliittoa. Varsinainen gulag sai alkunsa Solovetskin luostarisaarilta Vienanmereltä, minne siirrettiin vankeja 1920-luvun alusta lähtien.

Solovetskin saari sijaitsee noin 60 kilometrin päässä mantereelta, ja on lähes täysin erityksissä mantereesta kolme neljäsosaa vuodesta.

Gulag-kauden vankien todellista määrää ei tunneta, mutta heitä oli paljon ja kaikkialta. Kaukasiasta, Keski-Aasiasta, talonpoikia Venäjän ja Ukrainan kylistä, kollektivisoinnin uhreja, pappeja, jotka oli karkotettu kaupungeista, syyttöminä tuomittuja.

Jokainen poliittinen muutos toi lisää vankeja saarelle.

Leiri toimi Solovetskin saarella aina vuoteen 1939 saakka, jolloin saaret, leirin rakennukset ja huoltotilat annettiin Pohjoiselle laivastolle. Vangit siirrettiin Vladimirin ja Orlovin vankiloihin ja muut leiriläiset Pohjoisen meritien kautta Norilskiin.

Leirin lakkauttamiseen mennessä vankeja oli ollut ehkä 100 000, joista noin puolet menehtyi. Kukaan ei tiedä tarkalleen.

Munkit palasivat Solovetskin luostariin vuonna 1990. Vuonna 1992 Solovetski lisättiin UNESCOn maailmanperintökohteiden joukkoon.

Saarella on nykyisin leirin historiasta kertova näyttely, menneisyyttä ei haluta piilottaa.

Tunnetuin Gulagista kertova teos on **Aleksander Solženitsynin** järkälemäinen pääteos *Vankileirien saaristo*. Sen julkaiseminen johti kirjoittajan maastakarkotukseen ja kansalaisuuden menettämiseen.

SAMPO-TIETOKANTA

Teppo Väinölä istuu kuljettajan paikalla ja takana vasemmalla hänen ystävänsä Pekka Laine kuvassa, joka on otettu todennäköisesti vuonna 1927.

Vienan itsenäisyysmies

Jehrimän Huotin Teppana Remsu syntyi Vuokkiniemellä, kävi kouluja Suomessa ja matkasi maailmalle.

Karjalan kommuunin lehden artikkeli 15.12.1921 ”Kansannostattajat Vienan Karjalassa” esitteli ”henkilötarkastuksen kapinallisten leiristä ja heidän johtomiehistään Vienan Karjalassa”. Sen mukaan ”Ne lurjukset ovat luulleet, että lempeys ja anteeksiantavaisuus, jota heitä kohtaan on Karjalan Työkansan Kommuunin puolesta osoitettu, on heikkoutta. Heille tullaan nyt verellä ja tulella näyttämään, keitä he ovat pettäneet ja ketä vastaan rikkoneet”.

Erästä esitellyistä luonnehdittiin ”selväpiirteiseksi seikkailijatyypiksi”, joka oli ollut toistakymmentä vuotta Amerikassa, mm. neljä vuotta sotamiehenä palvellen sekä jalka- että meriväessä ja torvensoittajana, ja ottaen osaa Yhdysvaltain sotaretkiin Meksikoa vastaan.

Hänen kerrottiin osallistuneen ”suomalaisten lahtarien Vienan retkikuntaan vuonna 1918, karanneen Karjalaiseen legioonaan, taistelleen entisiä aseveljiään vastaan ja toimineen englantilaisten tulkkina, osallistuneen Uhtuan nukkehallitukseen sen rahaministerinä, palanneen amnestian yhteydessä Vienaan ja toimineen kunnanneuvoston maatalousasiain komitean puheenjohtajana.

Hänen kerrottiin ”taas kerran esiintyvän karvankääntäjänä ja petturina” ja toivottiin että ”hänet saataisiin hirtettyä omaan nahkaansa”. Kuka oli tämä vahvoja tunteita herättänyt henkilö?

Mies on Teppo Väinölä-Pettersson (Jehrimän Huotin Teppana Remsu, 1890–1962). Hän syntyi Vuokkiniemellä, mutta vietti lapsuutensa Suomessa Ylimarkun kirkolla, jossa isä **Petr/Huoti** oli kauppiaana. Hän oli käynyt venäläisen kansakoulun Vaasassa. Hän oli Yhdysvalloissa siirtolaisena vuosina 1906–1917, ensin liikealalla,

SAMPO-TIETOKANTA

Vuokkiniemeltä Uhtuan maakuntapäiville valitut edustajat Ontrosen talon edustalla Uhtualla keväällä 1920. Teppo Väinölä seisomassa tummassa paidassa ja kravatti kaulassa.

JYRKI MÄKELÄN KOKOELMA

Väinölät eli Teppo, Osmo, Lyyli ja Matilda eli Tilta Isossakyrössä.

sitten tavallisena sotilaana ja myöhemmin aliluutnanttina kolmen vuoden ajan syksyyn 1917 saakka.

Hän käytti Amerikassa nimeä Steve Peterson. Hän tuli Suomeen, oli noin vuoden Ylimarkussa, ja matkusti sitten Vuokkiniemelle. Hän liittyi eversti Malmin suojeluskuntaan muonituspäälliköksi. Hän jäi bolševikkien vangiksi ja toimitettiin Jyskyjärven vankileirille.

Paikalle tuli Muurmanskia miehittäneitä englantilaisia upseereja, joiden puheille Teppo pääsi. Hänet otettiin tulkiksi, ensin noin kuukaudeksi Jyskyjärvelle ja sitten brittien pääesikuntaan Vienan Kemiin vuoden 1919 lopulle saakka. Sen jälkeen hän palasi Vuokkiniemelle.

Valkoisten venäläisten hyökätessä Vuokkiniemelle vuoden 1919 lopussa hän liittyi Vienan-Karjalan vapaaehtoiseen armeijaan, joka vangitsi Kiestingissä hyökkääjien pääjoukon, mukaan lukien sen johtajan paroni von Tiesenhausenin.

Heinäkuussa 1919 Uhtualla valittu Vienan väliaikainen hallitus järjesti maakuntapäivät Uhtualle keväällä 1920. Vuokkiniemen edustajaksi valittiin mm. Teppo Petterson/Remsujeff. Maakuntapäivät päätti 22. maaliskuuta 1920 äänin 122–2, että Viena

▶▶▶

SAMPO-TIETOKANTA

Väinölät (edessä oik.) ystävineen ja lapsineen Napuen taistelujen patsaalla Isossakyrössä.

eroaisi Venäjästä sekä vaati punajoukkoja poistumaan alueeltaan.

Teppo tuli valituksi valiokuntaan, joka valmisteli osuustoimintaa ja ulkomaankauppaa. Väliaikaisen hallituksen vaalissa hänet valittiin rahavarainosaston päälliköksi. Häntä pidettiin hallituksen vasemmistolaisimpana edustajana, ja hänet kerrottiin valitun hallitukseen, jotta se saisi luottamusta myös sosialisteilta.

Toiset maakuntapäivät pidettiin Vuokkiniemellä 11.–16. kesäkuuta 1920. Teppo oli Vuokkiniemen edustajistossa. Hänet valittiin sota-asiain valiokuntaan. Uhtuan maakuntapäivillä valittu ”Hilippälän hallitus” järjestäytyi; rahavarainosaston päälliköksi nimitettiin Petterson.

Karjalan ortjadiin kuuluneet Vienan miehet olivat huolissaan tilanteestaan, jos Suomeen lähentyminen etenisi, koska he olivat sotineet suomalaisia vastaan syksyllä 1918. Niinpä lähikylien miehet olivat suurimmaksi osaksi liittyneet majuri **Grigori Lesojeffin** johtamiin punaisiin. Julistettiin liikekannallepano punaisia vastaan, mutta Vienan hallitus joutui pakenemaan Suomeen 23.6.1920.

Suomussalmella julkaistiin 6.12.1920 julistus karjalaisille Tarton rauhan ratifioinnin takia. Siinä todettiin, että ”Karjalan autonomian tulkinnalle on jätetty venäläisten taholta niin paljon aukkoja, että olemme katsoneet tarpeelliseksi ottaa lähempää selvyyttä Karjalan kansan oikeuksista autonomiaperusteella, ennen kun voimme ajatella Karjalaan paluuta”.

Siinä todettiin myös, että ”Me pakolaiset tiedämme toimineemme vain maakuntapäivien päätöksiin nojaten ja niissä ilmenneen päämäärän saavuttamiseksi velvollisuutemme, omantuntomme ja parhaan ymmärryksemme mukaan. Ja jos muukalaisten väliintulo ja omien kansalaistemme heikko vastuunalaisuuden tunto ja kunnian käsite on meidät syössyt erilleen, ei syy ole pakolaisissa. Siis me pakolaiset emme tunne tehneemme ihmisarvoamme alentavaa tekoa ja katuvaisina syntisinä emme tahdo palata kotiseudulle. Kernaasti tunnustamme voimassa jääneemme heikommaksi mutta yhteisessä asiassa luulemme jotakin voittaneemme.” Julistuksen ovat allekirjoittaneet mm. T. Wäinölä ja 340 muuta henkilöä.

Kuusamossa pidettiin 25.12.1920 pakolaisten edustajien kokous. Katsottiin viisaaksi solmia yhteys Gyllingin hallitukseen. Esiintyi myös erilaisia mielipiteitä Tarton rauhansopimuksen tulkintamahdollisuuksista, katsottiin, että ”oikeustaistelulla on mahdollisuus kääntyä voitoksi”. Teppo Väinölä, **Iivo Ranne** ja **Erkki Simola** olivat pyrkineet suoriin neuvotteluihin **Edvard Gyllingin** kanssa saadakseen ”karjalaiset Karjalaan, koska Suomen hallitus oli heitä petkuttanut”.

Karjalan bolševikit saivat tietoja Suomesta. Virallista Suomea Vienassa edustanut kansanedustaja **Santeri Haapanen** totesi kirjeessä Suomen ulkoministeriölle: ”Voin lausua käsityksenäni, että herra Väinölä on kyllä esiintynyt liian läheisenä henkiystävänä Vuokkiniemen bolševikkien kanssa, mutta varsinaisena venäläisten vakoilijana en voi katsoa hänen toimineen, joten en voinut antaa hänelle käskyä poistua rajan taakse”.

Teppo palasi kuitenkin Vuokkiniemelle keväällä 1921. Pakolaiset kutsuttiin kunnanneuvostoon, jossa oli vannottava uskollisuudenvala Neuvosto-Venäjän hallitukselle.

Noin viikko tämän jälkeen pidettiin bolševistisen kunnanneuvoston kokous, jossa nimitettiin virkailijat. Neuvostossa oli neljä osastoa, maatalousosaston puheenjohtajaksi valittiin Teppo Väinölä/Remsu-

SAMPO-TIETOKANTA

Vienan Karjalan Väliaikaisen hallituksen ja hallituksen neuvottelevia karjalaisia jäseniä Karhulan pappilan pihalla Suomussalmella talvella 1920–1921. Viides vasemmalta Teppo Väinölä. (Sorri 2001).

jeff. Keväällä 1921 hän oli Vuokkiniemen neuvoston varapuheenjohtaja.

Tarton rauhan jälkeen Vienan Karjalassa syntyi voimakasta tyytymättömyyttä bolševikkihallinnon elintarvikevaatimuksiin ja väenottoihin. Venäjä ei kunnioittanut Tarton rauhansopimuksen ehtoja. Palaavia pakolaisia vangittiin ja pakko-otettiin puna-armeijaan.

Karjalaisille, jotka olivat olleet Englannin, Ranskan, Suomen tai Venäjän valkokaartin tiedustelussa töissä, säädettiin kuolemanrangaistus. Karjalan autonomian vaatiminen johti vangitsemiseen.

Karjalan kansannousussa 1921–1922 Teppo oli lujasti valkoisten puolella. **Iivo Kaukoniemen** kirjeen mukaan ”T. Pettersson-Väinölä on karjalaisten rivissä ja on ollut 10 miehen kanssa ajattamassa Vuokkiniemeltä pakenevia kommunistisolttuja, jotka tavoittivat Tsiksamusniemen kohdalla ja uuvuttanut heistä ijäksi”.

Entinen Vienan väliaikainen hallitus siirtyi Uhtualle tammikuun alkupuolella 1921. Teppo Väinölä kuittasi saatuja elintarvikkeita Vuokkiniemellä vielä 2.2.1922, pari päivää ennen kuin punaiset valtasivat Vuokkiniemen. Teppo Väinölä oli Vienan aluehallituksen edustajana kokouksessa Suomussalmella 17.2.1922, ja mukana myös hallituksen erotessa maaliskuussa 1922.

Pakolaiset kutsuttiin kunnanneuvostoon, jossa oli vannottava uskollisuudenvala Neuvosto-Venäjän hallitukselle.

Kumousaikojen jälkeen Teppo asettui Pohjanmaalle. Joulukuussa 1925 Teppo pyysi todistusta pakolaispassista työpaikalleen vaasalaiseen Tanner & Manner -kauppahuoneeseen; nimismies oli hukannut alkuperäisen. Suomeen saapumispäiväksi hän ilmoitti 3.2.1922. Hän oli myöhemmin Niskalan Valjastehtaan, Lapuan nahkatehtaan ja vaasalaisen Pietilä & Lehtivuori Oy:n kauppamatkustajana.

Teppo oli mennyt naimisiin Amerikassa: vaimo Tilta (**Matilda Josefina**, o.s. **Tanner**), oli kotoisin Valkeakoskelta, Tilta piti vaatetusliikettä Isonkyrön kirkolla.

Lapset **Lyyli** ja **Osmo** koulutettiin ylioppilaiksi. Osmo toimi mm. Suomen suurlähettiläänä Budapestissa, Tel Avivissa, ja Riadissa.

Stacy Churchil toteaa Vienan mullistusaikoja käsittelevässä kirjassaan:

”Karjalan työkansan kommuunin suomalaiset kommunistijohtajat pyrkivät myös rauhalliseen sivistykselliseen vallankumoukseen Itä-Karjalassa. Eräänä suurena haittatekijänä, josta heidän työnsä kärsi ja joka lopulta osoittautui kohtalokkaaksi, oli se, että neuvostovallan vakiinnuttaminen oli vieroittanut ja ajanut maanpakoon pystyvimmät karjalaiset johtajat, jotka olisivat saattaneet edesauttaa Itä-Karjalan kehitystä – miehet, jotka olivat taistelleet autonomian puolesta, mutta eivät sitä koskaan tulleet omin silmin näkemään.”

Epäilemättä Teppo Väinölä lukeutui näihin pystyviin karjalaisiin johtomiehiin.

JYRKI MÄKELÄ

Jouhikon magiaa

Muusikko Lassi Logrén taikoo perinnesoittimesta esiin maanisen rytmin.

Hevirokkia jouhikolla! Raju rytmi tempaa mukaansa. On aivan pakko alkaa liikuttaa koko vartaloa soiton tahdissa. Näinkö mahtoivat myös muinaiset karjalaiset jouhikkotaiturit innostua lataamaan ääntä ilmoille, kun olivat esimerkiksi säestämässä hääjuhlien tansseja? Mitä tekivät kuulijat? Kuunneltiinko soittoa koskaan tuoleissa hiljaa istuen vai ainako tanssin säestyksenä?

Jalka hakkaa napakasti lattialle levitettyyn räsymattoon, pää heiluu rytmikkäästi ylös–alas, silmät ovat painuneet kiinni ja huulien välistä alkaa kuulua yhä äänekkäämmin suhisevaa ääntä. Soitto käy aina vain hurjemmaksi, kun **Lassi Logrén** taikoo jousellaan polvien väliin lukitusta jouhikosta yhä maanisempaa soundia.

Olemme kokoontuneet Karjalan Impilahdella Koirinojan kylässä vuosina 1852–1921 eläneen jouhikonsoittaja **Feodor Pratšulta** tallennetun tuotannon äärelle. Logrénin syliin asettunut jouhikko on soitinrakentajamestari **Rauno Niemisen** rakentama kopio Pratšun käyttämästä jouhikosta. Se on hieman pulskempi kuin tutut litteät jouhikot.

– Tämän kanssa voisi pärjätä vaikka joensuulaisessa yöelämässä, kun tällä hutkii kadulla päälle käyvää, keksii muusikkokollega **Ilkka Heinonen**.

Yhdessä tarkastellen katsomme, että soitin on tosiaankin järeämpi kuin jouhikot yleensä. Paikalla on myös pääkallosomisteista jouhikkoa joskus soittava muusikko **Pekko Käppi** ja muutamia muita. Rauno Nieminen arvioi Pratšun instrumentin äänen kuitenkin poikkeuksellisen hiljaiseksi, tai ainakin hiljaisimmaksi niistä, jotka hän on omin käsin valmistanut.

Kansanmusiikinkerääjä **A. O. Väisänen** (1890–1969) tapasi Feodor Pratšun Impilahdella vuonna 1916. Hän äänitti tuolloin parikymmentä sävelmää ja tallensi nuotintaen 31 teosta. Vuonna 1921 Pratšu kävi esiintymässä Helsingin laulujuhlilla.

A. O. Väisänen tunnetaan myös vienalaisen musiikin tutkijana. Vuotta ennen Impilahden reissuaan hän teki laajan keruumatkan Vienan Karjalaan ja tallensi sieltä

Taiteellista tohtorintutkintoa valmisteleva Lassi Logrén on kansanmusiikkipedagogi ja valmistunut Sibelius-Akatemiasta kansanmusiikin maisteriksi. Perinnesoitin jouhikko tuli tutuksi jo teini-iässä, kun Sari Kaasinen suositteli sitä hänelle.

Lassi Logrénilla on sylissään kopio impilahtelaisen Feodor Pratšun käyttämästä jouhikosta. Se on rakenteeltaan hieman pulskempi kuin tutut litteät jouhikot. Ääni sen sijaan jää vaimeaksi, ellei soittaja taio siitä volyymeja esiin.

Lassi Logrén keskittyy soittamaan jouhikkoa sulkemalla silmänsä ja vaipumalla jonnekin syvälle omiin maailmoihinsa.

yli kaksisataa sävelmää. Niiden joukossa oli useita kymmeniä vienankarjalaisia joikuja.

Palataan hetkeksi Pratšuun. Rauno Niemisen mielestä Pratšun soitinta pitäisi myös soittaa samanlaisella jousella kuin Pratšu itse aikoinaan. Esiin kaivetaan kirja, jossa on kyseisen perinnemuusikon kuva. Siinä näkyy aito, partainen ja paksutukkainen karjalaisäijä istumassa puupenkillä, varpaat paljaina, taustanaan jokin hirsirakennus ja mahdollisesti Laatokan välkkyvät aallot.

Jo lapsiviulistina muusikon uransa aloittanut Logrén löysi jouhikon 13-vuotiaana. Hän näki sellaisen roikkumassa seinällä, kun oli etnomusiikkiyhtye Värttinän muusikoiden kanssa vierailemassa leppävirtalaisessa yrityksessä Soitinrakentajat AmF. Mukana oli rääkkyläläinen **Sari Kaasinen**, joka sanoi Lassille: ”Tuo on sinun soittimesi, sitä sinun pitää ruveta soittamaan.”

Siitä se lähti. Logrén tekee nyt taiteellista tohtorintutkintoa jouhikolla Sibelius-Akatemiassa. Ensimmäinen viidestä vaadittavasta konsertista tuli pidetyksi viime vuoden marraskuussa Helsingin Musiikkitalossa. Konsertissaan Logrén ja perinteinen jouhikkomusiikki oli tarkoitus sulauttaa osaksi konserttiyleisön normaalia arkea.

– Suuntasin ajatukseni jatko-opintoja kohti 2014–2015, hain jatko-opinto-oikeutta 2016 ja aloitin ylimääräisenä opiskelijana viime vuonna. Tutkin, millaista jouhikkoa oli soittaa ennen nykyaikaisen konsertti-instituution syntyä. Aloin miettiä, miten sitä on soitettu 1600-, 1700- ja 1800-luvuilla. Isoja konsertteja tuskin on ollut. Soitettiin varmaan aika paljon omaksi iloksi, kuten minäkin teen, hän selvittää.

Vuosi sitten syksyllä Logrén uppoutui täysin jouhikon maagiseen maailmaan. Hän soitti lähes pelkästään jouhikkoa ja vain tätä yhtä tiettyä. Hän myöntää, että aluksi soittimen ääni tuntui kovin vaisulta ja vaimealta. Vaimeaan ääneen tottuminen vei jonkin verran aikaa. Pian esiin nousi havainto, että ei ääni niin hirveän vaimea välttämättä olekaan.

Ensimmäiseen Arki-nimiseen opin- ja taidonnäytetilaisuuteen tulijoita oli pyydetty ottamaan mukaan matkapuhelin, käsitöitä tai kannettava tietokone. Lisäksi oli mahdollista makoilla jumppamatoilla, lukea tarjolla olleita Karjala-aiheisia lehtiä, syödä tai juoda tai vain istua hiljaa ja kuunnella soittoa. Tällä haluttiin testata, voiko jouhikkomusiikki olla tavallisen arkielämän eli jonkin muun tekemisen taustalla. Miten siinä kävi?

– Aluksi ihmiset pelkästään kuuntelivat soittoa. Vasta, kun he lähtivät noutamaan esillä olleita tarjottavia, onnistui ajatukseni soittaa omissa oloissani taustalla, Logrén kertoo.

Lassi Logrén

- Syntynyt vuonna 1975.
- Musiikin maisteri (Sibelius-Akatemia 2002).
- Jatko-opiskelija (taiteellinen tohtorintutkinto, MuTri-tohtorikoulu, Sibelius-Akatemia).
- Muusikkona mm. yhtyeissä Freija, Kouon Frouva, Juulia Salonen Trio ja Värttinä.
- Työskentelee myös Nukketeatteri Sampossa Helsingissä.

Freelancerina työskentelevä Logrén on oleskellut viime aikoina perheineen Oslossa ja suunnittelee valmistelevansa seuraavan tohtorintutkintoesityksensä jollakin tapaa norjalaiseen musiikkiin liittyen.

– Trondheimin tuomiokirkossa on muuten jouhikonsoittajaa kuvaava patsas 1300-luvulta. Tämä on minusta kiehtovaa, sillä samanlaisella soittimella soitettiin 1900-luvun alussa Savo-Karjalassa ja jo 1300-luvulla Trondheimissa!

Lassi Logrén on nähty esiintymislavoilla muissakin rooleissa. Hän on soittanut etnisen musiikin kokoonpanoissa, joista kansainvälisesti tunnettu Värttinä on kuuluisin. Ensimmäisen kerran hän soitti Värttinässä jo lapsena vuosina 1985–1989, toisen kerran hän liittyi mukaan vuosina 2002–2009 ja sitten vuodesta 2015 alkaen.

Värttinässä Logrén soittaa pääasiassa viulua, mutta myös esimerkiksi avainviulua eli ruotsalaista nyckelharpaa. Ulkopuolinen voi luulla, että Värttinässä soittaminen on yhtä maailmalla kiertämistä, mutta Logrénin mielestä matkustamista ei kuitenkaan ole liiaksi asti.

Logrén on mukana vuonna 2015 ilmestyneellä Värttinän *Viena*-levyllä, jolla solistit **Susan Aho**, **Mari Kaasinen** ja **Karoliina Kantelinen** laulavat komeasti **Raija Zaprudskajan** aikoinaan paljonkin esittämän upean joiun ”Terve tänne tultuanne, suuret valtavierahani, juhlahetkemme iloksi, päivän kuulun kunniaksi, harvoin yhtehen yhymme, saamme toinen toisihimme…” ja kaikkien eehetyksien kera!

Aineistoa levyyn käytiin hakemassa vuonna 2014 antoisalta Vienan kierrokselta, jonka aikana muusikot asuivat runokylien yksityisissä perheissä ja tapasivat useita paikallisia kansanmuusikoita ja runolaulajien perillisiä.

Logrén on mukana myös helsinkiläisessä Sampo-nukketeatterissa. Jokakeväinen lasten suosikki on ollut *MIAU!*, joka esittelee pääsiäiseen liittyviä kansanperinteitä ja uskomuksia. Esitys sisältää loruja, runoja ja lauluja, elävää musiikkia, monipuolista nukketeatteria ja huumoria. Nyt lokakuussa ensi-illan sai *Kekri!*-näytelmä, jossa Lassin lisäksi on mukana myös Värttinän solisti Susan Aho.

AILA-LIISA LAURILA
Teksti ja kuvat

Lassi Logrén osallistui syyskuussa Jouhikko Tampere 2019 -koulutustilaisuuteen kertomalla soittamisestaan otsikolla Tohtorintutkinto jouhikolla.

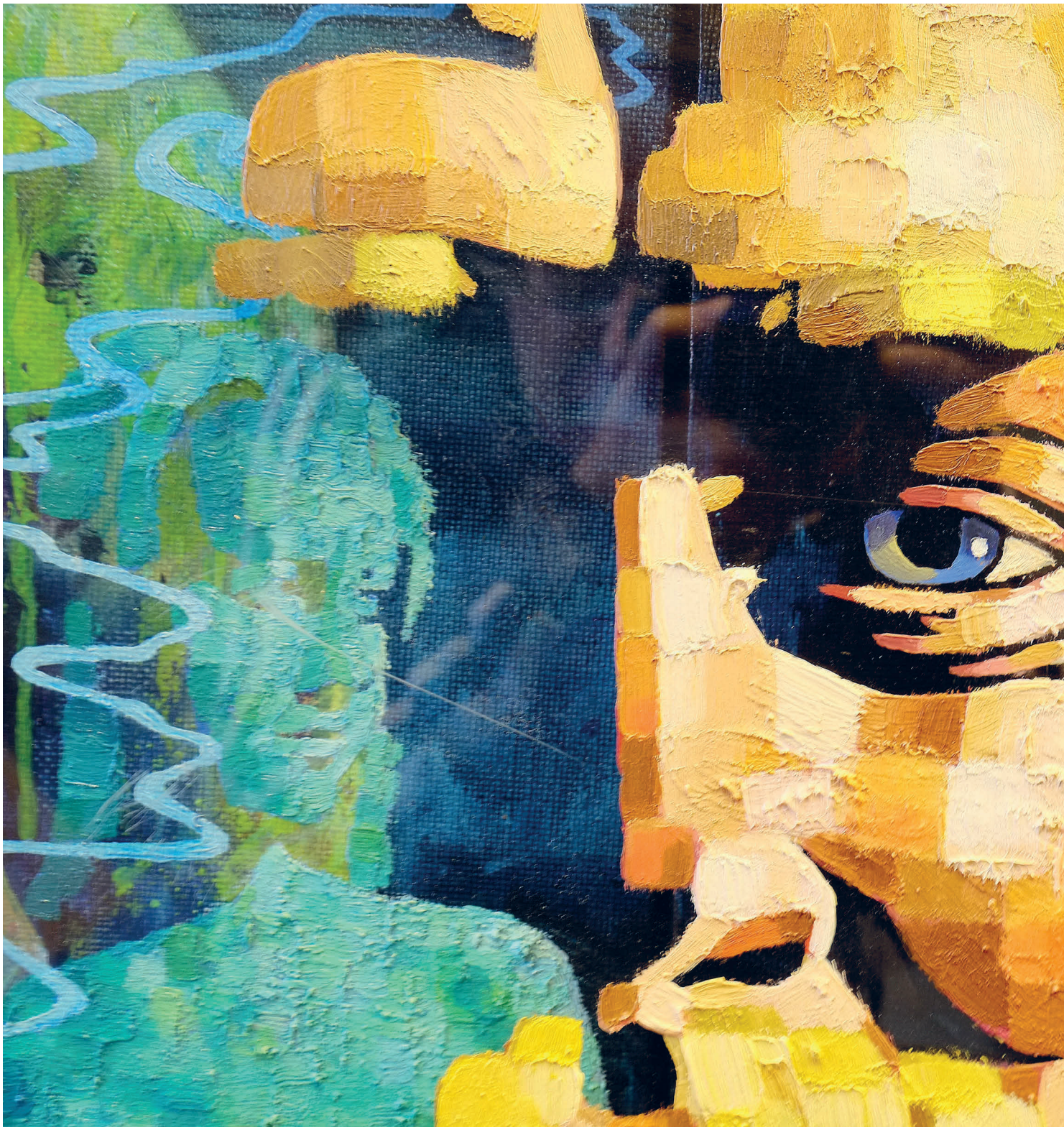

Kalevala – Karjalan ja Suomen suuri eepos

Kal'evala vienankarjalakši -teoksen 29. runon yhteydessä on julkaistu Vitali Dobrininin maalaus, josta tässä on osa. Runot 29 ja 30 kertovat Lemminkäisestä.

Väinämöinen oli puolijumala, joka oli mukana luomassa maailmaa, mutta Lemminkäinen on tärkein hahmo.

Elias Lönnrotin *Kalevala*, jonka toisen, kaksinkertaiseksi laajennetun ja lopullisen laitoksen ilmestymisestä on tänä vuonna kulunut 170 vuotta, on luonut suomalaisuutta, käsitystämme ominaisuuksistamme, vaiheistamme ja tulevaisuudestamme enemmän kuin mikään muu kansallinen kulttuurituote. Omien keruuretkiensä saaliista sekä aikaisempien kansanrunokeräelmien pohjalta, tähän toiseen laitokseen myös innostamiensa muiden kerääjien kokoelmista Lönnrot rakensi eepoksensa. Mallina olivat mm. *Homeros*, skandinaavien *Edda* ja 1700-luvulla suosittu skottilaisen **James MacPhersonin** *Ossian*.

Elias Lönnrotin yliopistollinen opettaja **Reinhold von Becker** kirjoitutti hänellä maisterinväitöskirjan *De Väinämöine, priscorum Fennorum numine* (1828; Väinämöisestä, muinaissuomalaisten jumalasta). Tässä näkyy Lönnrotin alkuperäinen näkemys runojen maailmasta: Väinämöinen oli puolijumala, kulttuuriheeros, joka oli mukana maailmaa luomassa.

Mikä oli se sosiaalinen tilaus, joka sai Lönnrotin väitöskirjansa innostamana hakeutumaan syrjäiseen Kajaaniin piirilääkäriksi ja ryhtymään vuonna 1831 perustetun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran laskuun sommittelemaan suurta eeposta keruuretkillään ja muuten saamistaan kansanrunoista, ennen kaikkea kertovista nelipolvitrokeisista teksteistä?

Uusmaalainen Lönnrot oivalsi, ettei Länsi-Suomesta juuri sanallisia muinaisaarteita löydy, poikkeuksena *Ritvalan Helkavirret* ja Laukon kartanon piirissä elänyt balladi "Elinan surma". Mutta nämä runot olivat keskiaikaisia ja kristillisiä tekstejä, ja Lönnrot halusi tunkeutua kauemmas pakanalliseen muinaisuuteen. Siis itään: Savoon ja Karjalaan sekä yli rajan, Vienaan, jossa oli parhaimmat laulumaat.

Miksi *Kalevala* oli luotava? Sivistyneistöllä, nousevan porvariston etujoukolla oli tarve luoda Suomi, joka oli vasta alkutekijöissään, mahdollisuutena. Venäjä tarvitsi suomenkielistä sivistyneistöä erottamaan Suomi Ruotsin vallan muistoista, luomaan suomenkielistä kulttuuria. Siinä eeposhanke osoittautui yhdeksi tärkeimmistä.

Suomen kansa nukkui vielä raskasta unta, **Paavo Haavikon** sanoin "karvat korvilla": se oli saatava

▶▶▶

▶▶▶

edes raottamaan silmiään ja kääntämään kylkeään. Ja kiire oli: Suomi oli saanut erillisaseman Venäjän valtakunnassa vuodesta 1809 alkaen. Sillä oli rajat, omat lait ja hallinto. Puuttui vain yhtä, mutta se olikin paljon: kansallinen tietoisuus ja sen mukainen kirjallisuus ja muu kansallinen kulttuuri.

Oli vain yksi mies, joka saattoi ominaisuuksiensa ja kielitaitonsa puolesta täyttää eepostilauksen, suomenkielinen Elias Lönnrot. Suotta ei myöhemmin latinaksi tiivistetty: ”Unus homo nobis cursando restituit rem” (Yksi mies juosten pelasti meille asian”, nimittäin eepoksen ja isänmaan).

Lönnrot teki viisi keruumatkaa vuodesta 1828 lähtien. Hänen työmetodinsa oli yksinkertainen: hän etsi paikkakunnalta parhaita laulajia, löydettyään pyysi esittämään ohjelmistoa ja maksoi kopeekkoja mikäli keskeytti laulajan arkityöt. Kerääjä tallensi runoja muuntaen ne myöhemmin omiin tarpeisiinsa erilaisiin julkaisuihin, joista tärkeimmät ovat eeppinen *Kalevala* ja lyyrinen *Kanteletar* (1840).

Kalevala-tietouden tärkein tietolähde on mahdikas *Kalevalan kulttuurihistoria* (2008). Sen aluksi folkloristi **Senni Timonen** kirjoittaa Lönnrotin ja runonlaulajien suhteesta, siitä, miten keskeisten esittäjien kohtaaminen vaikutti eeposidean toteuttamiseen.

Ensimmäisen keruuretken 1828 suurin elämys oli **Juhana Kainulaisen** tapaaminen Savo-Karjalan Kesälahdella. Olennaista on, että Juhana niin kuin kerääjä itsekin seisoi kahden aikakauden rajalla. Kainulainen korosti, ettei täysin uskonut esittämiinsä metsästys- ja tautien parannusloitsuihin, mutta esitti isänsä ja sitä tietä esi-isiensä vakaasti luottamaa perintöä.

Seuraava ratkaiseva kohtaaminen tapahtui vuonna 1832 **Ontrei Malisen** luona Vienan Vuonnisen kylässä. Nyt suomalainen kerääjä tapasi todellisen sanataiteilijan, joka oli kehittänyt muistinvaraisen runouden korkeimpaan kukkaansa. **Martti Haavio** toteaa *Viimeisissä runonlaulajissaan* (1943): ”Ne ovat runoja, joiden jokainen säe ikään kuin odottaa Homerosta, eepoksenkertojaa.”

Todellakin, Homeros oli tilauksessa, ja sellainen laulatti nyt vuonnislaista. Tallentaja sai häneltä itse asiassa pienen määrän runoja, vain kahdeksan. Mutta niistä tärkein, 365-säkeinen Sampo-pienoiseepos antaa *Kalevalalle* ytimen ja mikä tärkeintä, ainoan oikean sammon selityksen, niin oikean ettei Lönnrot voinut sitä sellaisenaan edes käyttää.

Ontrein Sampo-jaksoon kuuluvat kaikki alkutapahtumat: maailman luominen, mikä tapahtuu kyyttöselkä lappalaisen ampuessa sinisen hirven veden varaan: sen riuhtomisesta syntyvät maaston muodot. Sitten hanhi lentää Väinämöisen polvelle, josta munan rikkoutuessa syntyvät aurinko ja kuu. Väinö ajelehtii Pohjolaan, josta hän pääsee pois luvattuaan toimittaa tilalleen Ilmarisen sammon taontaan, hän kun on sanaseppo, ei raudan takoja. Ontrein sammon ryöstössä sampo ei murene, kun Väinämöinen ja Ilmarinen ryöstävät sen vastoin tehtyä sopimusta.

Tästä on ymmärrettävissä Sampo-jakson merkitys kylvörunona: ”Tänne kyntö, tänne kylvö,/ Tänne vilja kaikenlainen/ Poloiselle Pohjan maalle,/ Suomen suurille tiloille”. Kyse on maanviljelyksen synnystä, ratkaisevasta siirtymästä pelkästä eräkulttuurista luovaan agrikulttuuriin. Siksi Sampo-pienoiseepos on vuotuisjuhlaperintöä: se esitettiin Vuonnisessa, Ma-

Lemminkäisen äiti (1897) on Akseli Gallen-Kallelan tunnetuimpia maalauksia. Se kuuluu Ateneumin kokoelmiin.

listen sukutraditiossa kevään kylvöjuhlassa joka vuosi laihan maan ja karun ilmaston oloissa, jotta viljaa olisi saatu kalan ja riistan täydennykseksi.

Miksi Ontrein sampoteoria on ainoa oikea? Hän sanoo sen suoraan: ”Eikö sillä ymmärrettäne koko maata”, ”koko meiän maata, joka, tähtiensä vuoksi taivaalla, sammon toisella nimellä kirjokanneksi sanotaan”. Eli hyvästi sata väärää sampoteoriaa ihmemyllyistä ja sammakoista. Sampo on maailmankaikkeuden periaate: siihen kuuluu maa alla ja kirjokansi päällä eli taivas tähtinensä. Ja koska se kiertää, sillä on oltava napa ja keskus, eli kiinteä tähti, Pohjantähti, joka yhdistyy maan keskukseen sampaan, suuren pylvään tai puun kautta, kuten **E. N. Setälä** osoittaa suuressa teoksessaan *Sammon arvoitus* (1932).

Mikä on se sampo, jonka Ilmarinen Pohjolassa takoo? Se on tämän pylvään rautainen pienoiskuva kirjokansineen, kulttiesine. Kielellisesti sampo on sammas-sanan diminutiivi eli pienennysmuoto.

Mutta Ontrei on muutakin: hänen tekemänsä kannel on Museoviraston kokoelmien suuria aarteita: sen osti perinteenkerääjä **A. A. Borenius-Lähteenkorva** Ontrein pojantyttäreltä **Okahvie Bogdanovalta** vuonna 1877.

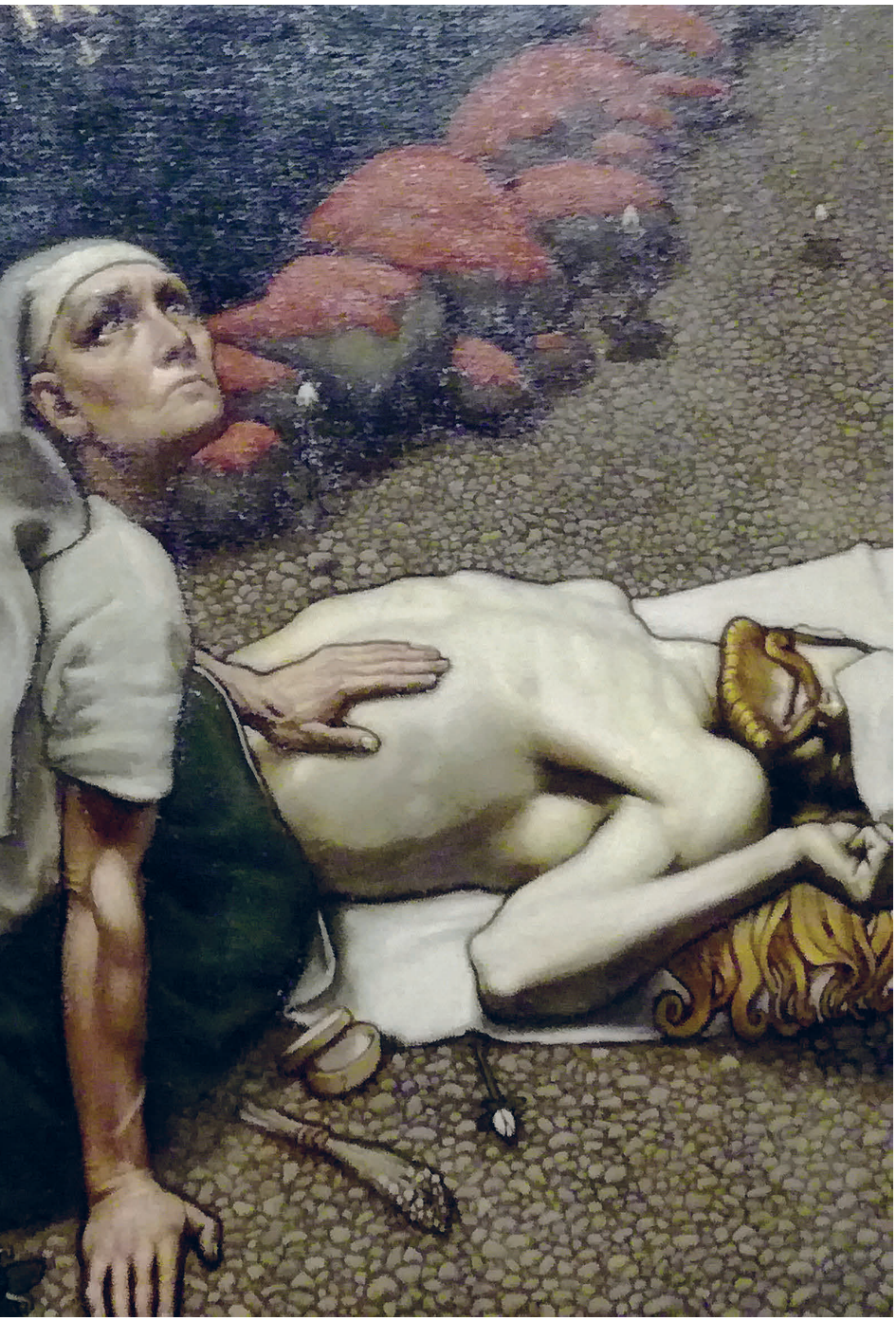

Olennaista on, että kuten saamelaisten noitarummuissa päällys ja sisus, kansi ja vakka puhuvat eri kieltä, päällys maantiedettä, maailmankuvaa, sisus syntyjä syviä. Sinne on kätketty musiikin syvin olemus. Kanteleen soitto oli alussa Suomen ja Karjalan kansan pyhiä riittejä.

Samana vuonna 1833 Lönnrot tapasi Vuonnisessa Ontrein ohella toisen ratkaisevan lähteen, ei niinkään runosaaliin suhteen, vaan *Kalevalan* rakenteen kannalta: vanhan tietäjän **Vaassila Kieleväisen**. Tämä oli jo muistiltaan hapertunut. Hänen laulunsa olivat katkelmallisia; pitkät pätkät hän vain saneli kyselijälleen.

Mutta olennaista oli se, että hän muisti runojen järjestyksen, eli nyt suomalainen ensimmäisen kerran sai näkemyksen olettamansa, aikanaan olemassa olleen eepoksen rakenteesta, johon hän voisi alkaa sommitella runosaalistaan, eri runotoisintoja. Näin Lönnrot kirjoittaa: ”[- -] niin sain tietää kaikki Väinämöisen uroteot yhdessä jaksossa, ja sen mukaan olen sitten järjestänyt hänestä tunnetut runot.”

Vaassilan mukaan alussa Väinämöinen on nuotalla ja vetää ylös neidon, veden naisen eli Vellamon tyttären mutta menettää tämän. Hän ei halua luopua saaliista, vaan hyppää veneestä perään ajelehtien pitkät tovit muotoillen liikkeillään kalahaudat, saaret ja luodot, eli hän luo maailmaa.

Eepoksessaan Lönnrot vaihtoi Vellamon neidon onginnan Väinämöisen ja hukuttautuneen Ainon kohtaamiseksi, jossa uros menettää neidon iäksi. Näin tekijä siirteli luovasti aineksia itselleen sopiviin kohtiin suurta juonta.

Väinöllä on suuri naisen tarve ja Vaassilan esityksessä hän tekee uuden naisen kullasta ja hopeasta. Mutta tämä osoittautuu kylmäksi kumppaniksi. *Kalevalassa* Lönnrot sijoitti tämän motiivin leskeytyneen Ilmarisen puuhaksi, mikä paremmin sopiikin sepälle. Tämä jo antiikista tunnettu Pygmalion-efekti on Venäjän jokia myöten uinut kaukaiseen Pohjolaan.

Huonomuistisen Vaassilan esityksessä oli katkelmia yhdeksästä eri runosta. Aukottaisuus ei Lönnrotia häirinnyt, koska hän tunsi entisiltä jäljiltä suurimman osan teksteistä. Sen sijaan olennaista on, että hän tästä oivalsi runojen järjestyksen; juuri juonta hän oli vanhukselta etsimässä.

Tämä Vaassilan runosaaliin sirpaleisuus loi myöskin luovaa ideaa esiin nostavan arvoituksen, johon Lönnrotin oma visio iski: jos rakenne oli Vaassilan muis-

▶▶▶

▶▶▶

tin mukaan tämä, mutta yksittäiset runot eripituisia ja toisistaan poikkeavia, tämä kutsuu esiin Homeroksen, runoilijan joka muovaa eri versioista yhtenäisen kokonaisuuden.

Eli Lönnrotin kuuluisan ja usein toistetun sanan mukaan eepoksen esipuheessa: ”Itse loime loitsijaksi, laikahtime laulajaksi.” Tämä tarkoittaa sitä, että kun tavaraa alkoi koontua, paitsi hänen omista keräelmistään, myös muilta, varsinkin 1840-luvulla toiseen laitokseen, hän itse ainoana materiaalin täysin hallitsevana saattoi käsitellä sitä vapaasti.

Huhtikuussa 1834 Lönnrot lähti uudelle keruumatkalle. Nyt hän tapasi jälkimaineen mukaan suurimman innoittajansa, Latvajärven **Arhippa Perttusen**. Tämän merkitys perustuu ohjelmiston laajuuteen ja esteettiseen viljeltyneisyyteen: yli 40 täysimittaista, muotopuhdasta runoa. Ja on muistettava, että kaikki tuli Arhipan muistista. Paperilla lukutaidottomalla mestarilla ei ollut mitään.

Sen lisäksi Arhipan merkitys perustuu siihen lausumaan, josta Lönnrotilla on eri teksteissään hiukan toisistaan poikkeavia versioita, kuuluisa laulukohtaus Lapukan järven rannalla. Yökaudet hänen isänsä lauloi nuotiotulilla uroiden virsiä toisen hyvän laulajan, erään lapukkalaisen kanssa, eikä samaa runoa kahdesti esitetty. Lausuman ydin on runouden ja maailman huononturminen. Nuoriso ei enää osaa vanhoja lauluja ja on muutenkin siveellisesti turmeltumassa. Tämä sukupolven huononturminen ei sinänsä ole uutta, sitä on valiteltu muinais-Egyptistä saakka.

Arhipan toteamus ei ole vain vanhan patriarkan pettynyt kiteytys, vaan itse asiassa siihen kutoutuu koko *Kalevalan* eetos. Muinaismaailman uroot heikentyvät, ja toivo laveammista laulajista on vain heikko huokaus. Eepoksen uustulkinnoista tärkein, **Paavo Haavikon** *Rauta-aika* (1982), on tämän oivaltanut: viimeisessä kohtauksessa Ilmari, vanha seppä joka ei osaa enää takoa sampoa, menee multapohjaiseen pajaansa kuolemaan.

Väinökin on vapiseva vanhus, joka eksyy lumisateeseen. Hän ei lähde *Kalevalan* tapaan komeasti vaskiveneellä tuonilmaisiin, senkin takia että Haavikko tekee kaiken realistisesti välttäen yliluonnollisia efektejä.

Paikkarin torpan poika, Kajaanin piirilääkäri ja myöhempi suomen kielen professori Elias Lönnrot teki näin katoamassa olevasta kansanrunoudesta suuren eepoksen luomaan Suomea. Mutta teokseen on kirjattu myös kriisi, jota parhaillaan elämme. Väinö lähtee, mutta lupaa palata, kun eniten tarvitaan. Monet kerrat olisi jo tarvittu, vaan eipä ole urosta kuulunut.

Kaleva tarkoittaa jättiläistä; Väinämöinen, Ilmarinen ja Lemminkäinen ovat veljeksiä, kalevanpoikia. Ne näkyvät edelleenkin tähtitaivaalla Orionin vyönä.

Lönnrot oli sitoutunut toimittamaan SKS:lle käsikirjoituksen vuodeksi 1835, mutta vielä helmikuussa runoeepokselta puuttui nimi.

Kirjeessään SKS:n sihteerille, oululaissyntyiselle **K. N. Keckmanille**, Turun palon jälkeen Helsinkiin siirretyn yliopiston ensimmäiselle suomen kielen lehtorille, Lönnrot hätäpäissään vetäisi hatusta nimen: olkoon vaikka *Kalevala*, kun tapahtumapaikka on sen niminen alue.

Kansanrunoudessa on vain yksi maininta Kalevala-nimisestä paikasta yhdessä loitsussa. Kaleva tarkoittaa jättiläistä; Väinämöinen, Ilmarinen ja Lemminkäinen ovat veljeksiä, kalevanpoikia. Ne näkyvät edelleenkin tähtitaivaalla Orionin vyönä. He olennoivat klassisen maailmankuvan peruselementtejä: Väinämöinen vettä, Ilmarinen nimensä mukaisesti ilmaa, tuulta, taivasta ja ukkosta, Lemminkäinen tulta.

Puuttumaan jää vain maa, mutta sen täyttää suuri äiti, jota edustaa Pohjan akka, Louhi.

Puhuttaessa Kalevalan henkilöistä useimmiten esillä on vakaa Väinämöinen tai onneton orja Kullervo. Harvemmin on puhe yksiniitisestä Ilmarisesta tai lieto Lemminkäisestä. Kiinnitän nyt huomiota jälkimmäiseen, koska hän on teoksen monipuolisin hahmo.

Samalla näkyy, miten Lönnrot on yhdistellyt henkilöhahmoon eri-ikäisiä ja eri runoalueilta periytyviä henkilöhahmoja, mitä todistavat sankarin vaihtoehtoiset nimet: Kaukomieli ja Ahti Saarelainen. Nimi Lemminkäinen juontuu sanasta *lem-men* tai *lemmes*, ‘tuli’, josta johtuu myös sana ‘lempi’.

Lemminkäisessä edustuu useita kulttuurikausia. Hän on metsästäjä, saalistuskauden hahmo Hiiden hirven ajajana ja Tuonelan joutsenen ampujana, mutta hän on myös peltoviljelyn ajan sankari. Tämän suuren seikkailijan moniulotteisen hahmon pintakerros kertoo viikinkiajan meriseikkailujen ja keskiaikaisen sukuyhteyden hajoamisesta.

Sen alta on löydettävissä syvin, myyttinen ulottuvuus – tällöin hänessä voi nähdä kasvillisuuteen liittyvän kuolevan ja ylösnousevan nuoren jumalan. Siksi hänen on kuoltava Tuonelan joella ja herättävä henkiin äitinsä, maaemon ja samaanittaren liittäessä hänen jäsenensä yhteen ja puhaltaessa häneen taas hengen.

Tässä Lemminkäinen on samanlainen nuori jumala, syksyllä kuoleva ja keväällä henkiin heräävä kuin itäisen Välimeren alueen jumalsankarit, joilla on kiinteä side äitiinsä, maahan: egyptiläisten Osiris, fryygialaisten Attis, foinikialaisten Adonis ja kreikkalaisten Dionysos.

Myös Jeesuksessa on samoja nuoren jumalan piirteitä, myös suhteesaan äitiinsä Mariaan. Englantilainen uskontotieteilijä, **Sir James Frazer** on mahtiteoksessaan *The Golden Bough* (1922; Kultainen oksa) osoittanut vakuuttavasti näiden hahmojen sukulaisuuden.

Toisaalta Lemminkäinen on sotilas ja miekkamies. Tällaisena hän esiintyy kaksintaistelussaan Pohjolan isännän kanssa. Hän on verevä naistenmies, suuri rakastaja, erityisesti leväyttäessään Saaren neitosia ja emäntiä. Vaikka hän saa Saaren kisoista kauneimman naisen, uljaan Kyllikin, hän ei osaa pitää nuorikkoaan, vaan tekosyyhyn turvautuen lähtee taas tappelohon, sodan verihurstien hulmuntaan.

Lönnrotin pyrkimyksenä oli antaa muodostettavalle kansakunnalle myyttinen historia, kun todellista menneisyyttä ei ollut muuta kuin osana Ruotsia koetut sodat ja kärsimykset. Lönnrot näki voivansa palauttaa suomalaisille **H. G. Porthanin** torjuman loistavan menneisyyden unelmoimalla *Kalevalan* liittyvän maineikkaan Bjarmian kauppavaltion historiaan ensimmäisellä vuosituhannella meidän ajanlaskuamme.

Karjalaisten hän katsoo jatkavan Perman perinteitä, olivathan heille ominaisia laukkukauppa ja kaukoretket, kuten Jäämerenkalastus. Tämä historiallis-myyttinen kytkös tuki ajankohtaista hyödyllisten elinkeinojen kehittämistä. Lönnrot oli siirtynyt luonnonmyyttisestä selityksestä historialliseen juuri ajankohtaisen tilauksen vuoksi.

KUVAT TEOKSESTA PAIKKARIN TORPAN ELIAS (2019)

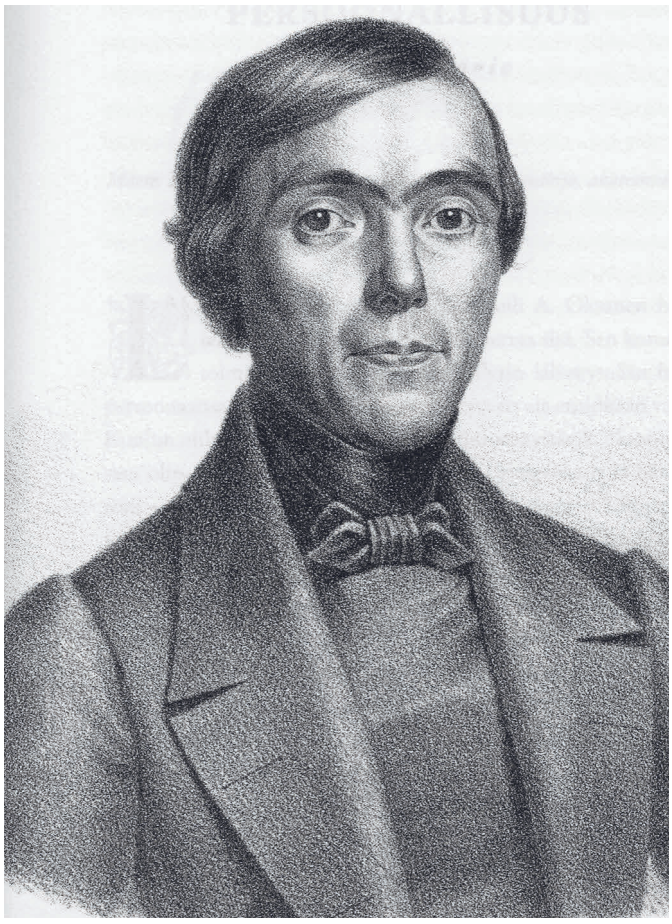

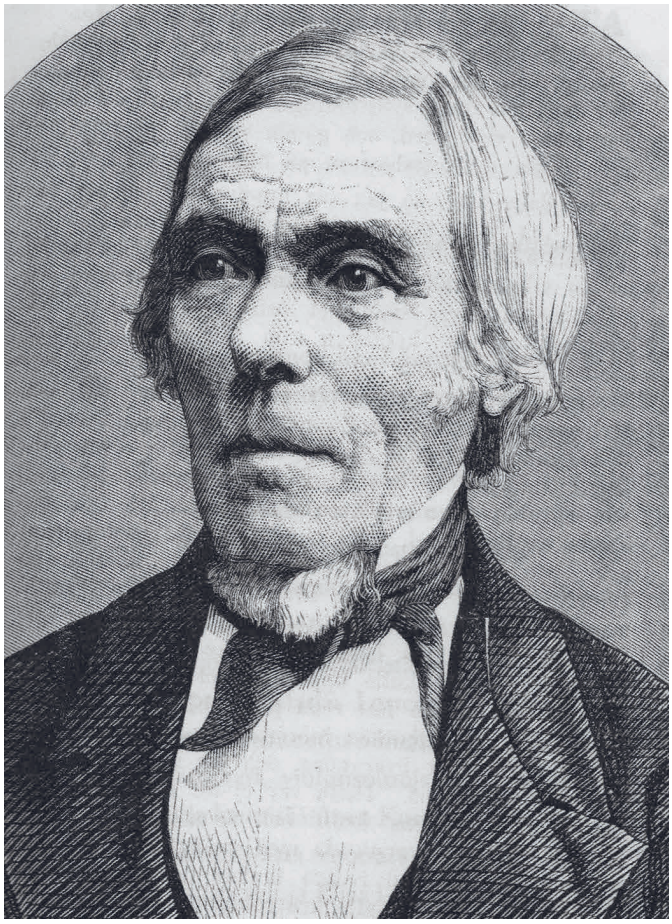

Elias Lönnrot kuvattuna 43-vuotiaana G. D. Budkowskin kivipiirroksessa vuodelta 1845 (vas.) ja Ida Falanderin puupiirroksessa 1870-luvulta. Kalevalan ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1835 ja uusi laitos vuonna 1849.

Kalevala ei ole sotaeepos Homeroksen *Iliaan* tapaan. Mutta viholliskuvaa tarvittiin kansallisen toiminnallisuuden lisäämiseksi erityisesti 1840-luvulla. Ajankohtaiset tapahtumat, vuoden 1848 vallankumousliikkeet Euroopassa sekä **J. L. Runebergin** sotarunokokoelma *Vänrikki Stoolin tarinat I* saivat Lönnrotin lisäämään toiseen laitokseen selvemmän vastustajan Väinämöisen johtamalle heimoyhteisölle. Hän piti Kuopiossa **J. V. Snellmanin** ja **Rietrikki Cajanin** kanssa viikon mittaisen seminaarin, jossa hahmotettiin eepoksen uuden version linjat.

Snellman piti ensi laitosta liian passiivisena ja tunnelmoivana modernille kansakunnalle. Tarvittiin sankareita, vihollissuhdetta, jonka Lönnrot repi esiin suhteessa Pohjolaan, vaikka kansanrunoissa kyse on naapuriheimon kanssa tehtävästä tavaroiden ja naisten vaihdosta.

Kyse oli Snellmanin herättämästä toiminnallisen valtion ihanteesta: muinaisesta uniajasta oli siirryttävä aktiiviseen puuhailuun, ja koska *Kalevalan* ensi laitos oli saanut suuren merkityksen, vaikka harva oli sen lukenut, toiseen laitokseen oli saatava suomalaista aktivismia.

Koska suomalaisten oli tasapainoiltava erillisen kansakunnan rakentamisen ja Venäjään suuntautuvan uskollisuuden välillä, Lönnrot sijoitti periviholliseen, ei itään, vaan pohjoiseen. Viholliskuva on selkeä: Pohjola on äitivallan turmelema, matriarkka Louhen johtama luonnoton pimeyden valtakunta, ”miesten syöpä sija”. Ja tämähän on suomalaisen miehen pahin painajainen: määrätietoinen naisjohtaja päättämässä ja panemassa toimeksi.

Yksi yleisimpiä ja yhä esiintyvä virhe on puhua *Kalevalasta* ilman tekijännimeä, ikään kuin se olisi syntynyt itsestään, niin kuin jumalan sormesta aikojen alussa. Se on Lönnrotin kirjoittama teos, vaikka hän ensin uskotteli sen olleen kansan tekemänä olemassa.

Miltei jokaisen säkeen hän on ottanut jostakin suullisesta kansanrunosta: epiikasta, lyriikasta, häärunoista, loitsuista tai jopa sananparsista. Kokonaisuus, suuri eepos on kuitenkin hänen yksilöllisen visionsa tulos, suuren runoilijan työ.

On selvä, että *Kalevala* on ja voikin olla vain kirjallinen teos. Kenenkään laulajan muistissa ei olisi voinut pysyä yhtenä kokonaisuutena ensimmäisen laitoksen noin 11 000 säettä, puhumattakaan toisen laitoksen 22 000 säkeestä. Parhaimmat laulajat hallitsivat kyllä tuhansia säkeitä, mutta erillisinä runoina.

Aikanaan käytiin kamppailua, kuuluuko *Kalevala* Suomelle vai Karjalalle. Takertumatta yksityiskohtiin on todettava kiistan menettäneen merkityksensä. Lönnrot oli suomalainen, kansanrunot hän kokosi niin Suomen kuin Venäjän Karjalasta. Häneen mestarityönsä kuuluu molemmille kansoille. Ja sen lisäksi koko maailmalle.

KARI SALLAMAA

Kari Sallamaa on filosofian tohtori, Oulun yliopiston kirjallisuuden dosentti, kirjoittanut mm. suomalaisten kirjailijoiden Kalevala-tulkinnoista Kalevalan kulttuurihistoriaan (2008) ja Kalevalaseuran vuosikirjaan 2010. Oulussa järjestetyt Suomalais-ugrilaiset sukukansapäivät koostuivat kolmen luennon sarjasta otsikolla Kalevala 170 vuotta. Sallamaa luennoi Oulun Pohjankartanossa 19.9.2019 ja oheinen kirjoitus on lyhennelmä esityksestä.

Inkeriläispakolaiset tulivat

Reijo Rautajoen väitöskirja kertoo myös itäkarjalaisten kouluttamisesta Suomessa.

Hanko oli tärkein ja suurin inkeriläispakolaisten satama. Sen kautta tuli lähes 50 000 inkeriläistä. Toisen vaiheen ruuhkahuipun aikaan vastaanottoleirejä perustettiin lisäksi Turkuun, Pohjakuruun ja Raumalle, mihin heitä vietiin junakyydeillä.

Viimeinen inkeriläisryhmä siirtyi Suomeen vuonna 1944. Alus H/L Primula on juuri lähtenyt Paldiskista Hankoa kohti.

Inkerinsuomalaiset muistelevat tänä vuonna suurta Suomeen muuttoaan 75 vuotta sitten. Vuosina 1943–1944 Suomeen siirrettiin 63 000 inkerinsuomalaista pois sodan jaloista. He viipyivät pisimmillään kaksi vuotta. Yli 8 000 inkeriläistä jäi Suomeen paluuvaatimuksista piittaamatta.

Historoitsija **Reijo Rautajoki** väitteli tohtoriksi Itä-Suomen yliopistossa toukokuussa 2017 tutkimuksellaan *Vaiettu sotapakolaisuus: inkeriläiset kansakoulunopettajat jatkosodan aikana.* Hän halusi selvittää, miksi inkeriläisistä tiedetään Suomessa niin vähän. Esimerkiksi koulussa hän ei muista inkeriläisistä puhutun mitään. Heitä ei ikään kuin ollut koskaan ollut olemassakaan.

Rautajoen äiti **Elsa Dubbelman** oli inkeriläinen opettaja, joka tuli Suomeen Saksan miehittämästä Inkeristä vuonna 1944. Hän avioitui hämäläismiehen kanssa vuonna 1945. Vuonna 1946 syntynyt Reijo Rautajoki on kertonut muistavansa lapsuudestaan varoitukset vieraista miehistä, jotka tulevat ja vievät äidin väkisin pois. Kotia hallinnut pelko haihtui vasta 1960-luvulla.

Inkeriläisten käännyttäminen Suomesta takaisin itärajan taa oli Rautajoen mukaan jatkoa sille hitaalle kansanmurhalle, jota neuvostohallinto harjoitti neljännesvuosisadan ajan Stalinin valtakauden aikana. Inkeriläiset hajotettiin ympäri Neuvostoliittoa. Perinteiselle asuinalueelle Suomenlahden pohjukkaan jäi pieni joukko, joka alkoi sulautua muuhun väestöön.

Rautajoki selvitti tutkimuksessaan myös suomalaisten pyrkimyksiä viedä koulujärjestelmää Itä-Karjalaan. Ensimmäinen vientiyritys tehtiin ns. Vienan ja Aunuksen retkillä jo vuosina 1918–1919. Toisen yrityksen vuoro tuli jatkosodan alettua vuona 1941. Itä-Karjalan valloitustehtävää suoritettiin sotilashallinnon johdolla kouluhallituksen antaessa rajoitettua apuaan.

Vienan piirin valistustoimiston päällikkö, sotilasvirkailija **Martti Hela** sai valistusosaston päälliköltä määräyksen ottaa yhteyttä kouluhallitukseen ja ryhtyä valmistelemaan opettajien kurssijärjestelyjä ja koulutussuunnitelmaa. Siviilityössään hän oli Kajaanin seminaarin johtaja. Hän neuvotteli asiasta kouluhallituksen seminaariasioista vastaavan kouluneuvoksen, kapteeni **Kaarlo Saarialhon** kanssa Impilahden Pitkärannassa.

Valistustoimisto rakensi lopullisen koulutussuunnitelman Helan laatiman suunnitelman pohjalta itäkarjalaisten opettajien kouluttamiseksi Kainuun opistossa Mieslahdessa. Sotilashallintoesikunnan

Suomeen 75 vuotta sitten

Suomen valtioneuvosto päätti 8.10.1943, että Suomi on valmis ottamaan vastaan ne Inkeristä evakuoitavat suomalaiset ja vatjalaiset, jotka vapaaehtoisesti haluavat tulla Suomeen ja jotka valtiollinen poliisi hyväksyy. Kuvassa viimeiset saapujat kesäkuussa 1944.

esikuntakäskyssä 10.12.1941 määrättiin virallisesti Itä-Karjalassa toimineille ja paikoilleen jääneille itäkarjalaisille, vepsäläisille, inkeriläisille ja suomalaissyntyisille opettajille järjestettäväksi täydennyskurssit Mieslahdessa.

Opiston valinta opettajaleirin ensimmäiseksi sijoituspaikaksi perustui Kajaanin läheisyyteen, jolloin oli mahdollista käyttää seminaarin opettajia tuntiopettajina sekä saada lainaksi oppilaitoksen kalustoa ja opetusvälineitä. Opettajaleiri järjestettiin 18.12.1941–31.5.1942.

Opiston syrjäisen sijainnin uskottiin helpottavan valvontatoimia. Mieslahti oli tavallinen kainuulaiskylä, jossa oli kauppa, posti, kansakoulu, maalaistaloja ja muita asumuksia. Paikkakunnalla oli myös ennestään karjalaista evakkoväkeä. Opistolta oli matkaa Kajaaniin noin 30 kilometriä.

Mieslahden jälkeen leiri jatkoi toisen lukuvuoden 1942–1943 Hämeen kansanopistossa Jämsässä ja viimeisen lukuvuoden 1943–1944 Rauman seminaarin yhteydes-

▶▶▶

sä. Neuvosto-opettajien aikaisemmin saama vankka ideologinen kasvatus oli kuitenkin eräissä tapauksissa ylivoimaisen vaikea este uudelleenkoulutukselle. Ongelmia aiheutti myös erilainen kulttuuritausta ja kielivaikeudet.

Mieslahden kurssin aloitti 59 nais- ja 13 miesopiskelijaa. Kurssilaisilla oli myös 11 lasta, jotka sijoitettiin kurssipaikan läheisyyteen. Jämsän kansanopistossa oppilaita oli 83 ja opettajia 19.

Oppilaista 55 oli aunuslaisia, vepsäläisiä oli 11, lyydiläisiä 6, inkeriläisiä 5, suomalaisia 5 ja vienalaisia 1. Suurin osa oli naisia, yhteensä 70 ja miehiä 13. Keski-ikä oli 22 vuotta 3 kuukautta. Naimisissa oli tai oli ollut 27 henkilöä.

Leiri siirrettiin Rauman seminaarin yhteyteen syyskuussa 1943. Näin haluttiin turvata kurssilaisten valmistuminen ja päästötodistuksen saanti suomalaisesta opettajaseminaarista. Asian tärkeys todetaan Itä-Karjalan sotilashallinnon toimintakertomuksessa vuodelta 1943. Virallisesti opettajaleiri päättyi 16.8.1944. Kansakoulunopettajan kelpoisuuden sai Raumalta yhteensä 37 kurssilaista.

Mieslahdessa opiskelleista 16 asettui pysyvästi Suomeen sodan jälkeen ja 21 siirtyi Neuvosto-Karjalaan. Suomeen jääneet perustivat aikanaan perheen ja toimivat sodan jälkeisinä vuosina suomalaisten kansakoulujen opettajina ja jäivät sitten eläkkeelle. Neuvosto-Karjalaan siirtyneiden kohtaloista Rautajoki tietää, että 12 toimi opettajina rauhan tultua ja kuusi muissa tehtävissä.

Inkeriläinen Finnen perhe evakossa Hännilän kartanossa Hiitolassa keväällä 1944. Perheen koti oli Hatsinan piirissä.

Inkeriläisten Suomeen siirtämisen taustalla olivat lähinnä siviilien kärsimykset sotatoimialueella, elintarvikkeiden niukkuus ja ihmisiä keväällä 1942 koetellut nälänhätä. Suomen inkeriläis- ja heimojärjestöt huolestuivat saksalaisten miehittämälle alueelle jääneiden inkeriläisten kohtalosta.

Noin 18 000 inkeriläistä siirtyi Viroon ja noin 3 000 Saksaan. Ensimmäiset keskustelut inkeriläisten siirrosta Suomeen käytiin suomalaisten ja saksalaisten kesken virallisesti loppuvuonna 1941. Itä-Karjalan miehityshallinnossa suunniteltiin inkeriläisten asuttamista Itä-Karjalaan. Asia oli kuitenkin luonteeltaan poliittinen, joten siihen vaadittiin poliittinen päätöksenteko ja sopimus.

Ensimmäinen virallinen esitys inkeriläisten siirrosta Suomeen tehtiin joulukuussa 1941. Saksalaiset olivat valmiit siirtämään Suomeen 50 000 inkeriläistä. Heidän ehdotuksensa mukaan inkeriläisten tulo Suomeen tapahtuisi talvella kävellen Suomenlahden yli. Neuvottelut eivät johtaneet tähän tulokseen.

Suomi ei ollut tuolloin valmis ottamaan inkeriläisiä vastaan saksalaisten ehdottamaa määrää. Suomen oma elintarviketilanne oli huono, ja jääolosuhteista esitettiin myös epäilyjä. Suomalaisten puolella oli kuitenkin halua ryhtyä selvittämään inkeriläisten tilannetta ja inkeriläisten joukkosiirrot alkoivat maaliskuun lopulla 1943.

Pastori Juhani Jääskeläisellä (1907–1988) oli merkittävä rooli Inkerissä saksalaismiehityksen aikana. Hän oli 12-henkisen inkeriläisperheen lapsi. Hän oli syntynyt Keltossa lähellä Pietaria. Hän tuli Suomeen opiskelemaan 18-vuotiaana ja pääsi ylioppilaaksi vuonna 1928. Hän luki teologiaa Helsingin yliopistossa ja vihittiin papiksi Viipurissa 1933.

Itäraja meni kiinni vuonna 1927 eikä Jääskeläinen voinut palata papiksi Inkeriin, kuten oli suunnitellut. Suomessa hän sai kansalaisuuden vuonna 1932 ja liittyi AKS:aan, Akateemiseen Karjala-seuraan. Hän vieraili helmikuun 1943 alussa inkeriläisten pakolaisleireillä Paldiskissa,

Reijo Rautajoki väitteli pari vuotta sitten inkeriläisten sotapakolaisuudesta.

Kloogassa ja Pölkkylässä pitäen hengellisiä tilaisuuksia. Olot olivat kurjat, ja niin hengellisen kuin ruumiillisenkin ravinnon nälkä oli kova.

Kloogan leiri oli tärkeä välietappi siirtoväen matkalla Suomeen. Ensimmäiseen

Inkeriläiset opiskelevat laskentoa rintamakanttiinissa ylikersantti Huhtasen johdolla kesäkuussa 1944. Opettaja on siviiliammatiltaan kansakoulunopettaja.

ryhmään pääsi noin 500 henkeä. Ensimmäiset laivat toivat inkeriläisiä Hankoon maaliskuussa 1943 ja viimeiset kesäkuussa 1944.

Suurimman määrän inkeriläisiä, tarkalleen 18 949 henkeä, kuljetti matkustajalaiva s/s Suomi. Merentutkimusalus Aranda toi Hankoon 12 534 henkeä. Vuosina 1943–1944 Suomeen siirrettiin kaikkiaan 63 000 inkerinsuomalaista.

Pian suomalaiset saivat huomata, ettei Suur-Suomea eikä muitakaan heimoaatteen tavoitteita saavutettu. Inkeri ja Itä-Karjala pysyivät edelleen rajan takana. Neuvostoliitto vaati inkeriläisten palauttamista.

Yleinen epävarmuus levisi välirauhansopimuksen jälkeen. Inkeriläisten, samoin kuin itäkarjalaisten elämää varjosti kipeä levottomuus, sillä Neuvostoliittoon palauttamisesta levisi huhuja ja pelkoja. Suurin osa inkeriläisistä palautettiin.

Suomeen jääneistä 8 000 inkeriläisestä arvioidaan kaikkiaan neljän tuhannen paenneen Ruotsiin vuoteen 1950 mennessä. Itäkarjalaisista toista tuhatta katsoi parhaaksi siirtyä Ruotsiin.

Huhtikuussa 1990 presidentti **Mauno Koiviston** puhe inkeriläisistä paluumuuttajista johti noin 35 000 inkerinsuomalaisen saapumiseen Suomeen. Tämä väylä sulkeutui heinäkuun alussa 2016. Jälkimmäinen inkeriläisten muutto Suomeen jäi pienemmäksi kuin 1940-luvun suuri siirto.

AILA-LIISA LAURILA

Juhani Kortesalmi tunnetaan suurena Vienan ystävänä

J. Juhani Kortesalmi haudattiin Kuusamoon.

J. Juhani Kortesalmi siirtyi tuonilmaisiin Helsingissä 21.8.2019. Hän oli syntynyt vuonna 1933 Kuusamossa, Lämsänkylän Kortesalmella, aivan valtakunnan rajan tuntumassa. Tuttuja ovat hänelle olleet lapsuudesta lähtien sekä Kuusamo että Vienan Karjala.

Kouluvuotensa Juhani Kortesalmi asui Oulussa kirjoittaen ylioppilaaksi kotikaupunkinsa maineikkaasta lyseosta vuonna 1953. Samana vuonna hän aloitti kansatieteen ja suomen kielen opinnot Helsingin yliopistossa.

Filosofian maisterin tutkinnon Kortesalmi suoritti vuonna 1963. Pian ilmestyi myös hänen ensimmäinen varsinainen tieteellinen teoksensa, Kuusamon laajan pitäjähistorian kolmantena osana julkaistu murretutkimus *Vanha Kuusamo kertoo* (1964). Tämä tiukasta tutkimusotteestaan laajalti kiitetty teos perustuu hänen tekemiinsä vanhojen kuusamolaisten kertojien haastatteluihin.

Haastateltavien joukossa oli myös Kortesalmen miehiä parilta aikaisemmalta sukupolvelta: Pororaidoilla pohjoista kairaa keisarivallan aikana rajan molemmin puolin kolunnut **Korte-Reete** sekä hänen poi-

Aale Uusi-Illikainen Pudasjärveltä

MIRJA HIETALA

Aale Uusi-Illikainen (edessä oik.) kuvattuna veljensä Paavon 90-vuotispäivillä tämän vuoden maaliskuussa.

Aale Johannes Uusi-Illikainen siirtyi tuonilmaisiin juhannuskesällä, kun juhlaa vielä odoteltiin. Aalelle kutsu tuli 9.6.2019, ikävuosia ehti kertyä 88 vuotta tälle pudasjärveläiselle, toisen polven karjalaismiehelle.

Aalen äiti **Olga** oli tiirolaisen **Anni Gerasimovan** ja Pistojärven Hirvisalmesta kotoisin olleen **Teodor Potapoffin** tytär. Isä **Aukusti** oli Uusi-Illikaisia Pudasjärven Livolta.

Olga kulkeutui Suomeen Kuusamon kautta 1920-luvun pakolaisaallon mukana, tutustui Aukustiin ja pari vihittiin kaksinkertaisin menoin (sekä ortodoksisin että luterilaisin) vuonna 1925. Aale syntyi perheen kolmantena poikana vuonna 1931.

Aale Johannes eli aivan tavallisen aikalaisensa lapsuuden ja nuoruuden: kansakoulu, jatkokoulu ja savotat pitkin Pohjois-Suomea. Sittemmin työura muuttui lvi-työläisen uraksi, kun veljekset perustivat lvi-yrityksen.

Nuoruusvuosinaan Aale oli erityisen aktiivinen nuorisoseuralainen, hän piti näyttelemisestä, ja Livon Nuorisoseuran nokkamiehenä hän toimi vuosikymmenet. Hermannin arvonimikin hänellä oli.

Aale alkoi kiinnostua vienankarjalaisista juuristaan 1970-luvulla. Äiti-Olgan Ruotsiin muuttaneen sisaren **Annin** kautta karjalaistuntumaa oli tullut jo aiemmin, mutta ensimmäinen vieras Karjalasta oli

kansa, etäisillä savotoilla kulkenut ja kiertokaupallekin maatöidensä ohella ehtinyt **Korte-Antti**.

Molemmat haastateltavat olivat hyvämuistisia kertojia ja huumorin pilke silmäkulmassa maailmaa tarkkailleita miehiä.

Mieleeni on painunut tapahtuma kolmisen vuosikymmentä sitten, kun istuin työhuoneessani juttelemassa Mikkelin läänin silloisen maaherran Juhani Kortesalmen kanssa. Puhelimeni soi, ja Kortesalmelle selvisi pian, että langalla oli yhteinen tuttavamme. Tällöin Kortesalmi pyysi minua kertomaan tuttavalle terveiset **"Korte-Jussilta"**, ja vielä mainita tämän juuri istuvan samassa huoneessa.

Muikea oli Korte-Jussin ilme minun tehtyäni työtä käskettyä. Sukunsa vanhempien miesten tavoin hän halusi olla – ja myös oli – mainio seuramies, älykäs jutustelija ja tilanteet nopeasti oivaltava tarkkailija.

Kortesalmen kiintymys synnyinseutuunsa ja siellä vaikuttaneiden erätalonpoikien vanhaan elämänmuotoon tuli selvästi esille myös hänen myöhemmin julkaisemissaan teoksissa. Monumentaalista pääteosta *Kuusamon talonpoikaiselämä 1670–1970* (1974) ei voi sivuuttaa kukaan, joka tahtoo syvällisesti ymmärtää paikkakunnan elämänmuotoa tai koko tämän pohjoisen maanäären historiaa.

Pääteokseen kiinteästi liittyy myös Kortesalmen tohtorinväitöskirja *Pohjois-Vienan poronhoito* (1996). Siinä hän esittää vienalaisen poronhoidon syntyneen liitännäisenä kuusamolaisten kehittämään poronhoitoon ja vienalaisten oppineen elinkeinon kuusamolaisilta suhteellisen myöhään.

Viimeisin teos Kortesalmen laajassa tuotannossa on Suomen paliskuntainyhdistyksen myötävaikutuksella julkaistu laaja yleisesitys *Poronhoidon synty ja kehitys Suomessa* (2008).

Historian ja kansatieteen tutkimuksen ohella Kortesalmi teki mittavan uran poliitikkona. Hän toimi Suomen maaseudunpuolueen kansanedustajana Oulun vaalipiiristä vuosina 1970–1989 vaikuttaen tuolloin yhtenä aikakauden vallitsevan poliittisen kulttuurin näkyvimmistä kriitikoista. Neuvostointressien myötäily ja presidenttijohtoinen politiikka Suomessa olivat hänen kritiikkinsä ytimessä.

Näkyvästi ja asioihin kantaaottavasti hoiti Juhani Kortesalmi myös tehtävänsä maaherrana Mikkelissä kaudellaan 1989–1997.

Tieteellisen työnsä ja poliittisen uransa myötä Kortesalmi otti käyttöön nimeensä julkisuudessa liitetyn ja yleisölle tutuksi tulleen muodon "**J. Juhani Kortesalmi**".

Juhani Kortesalmi avioitui vuonna 1964 papin tyttären, suomen kielen lehtorin **Marjukka Voutilaisen** kanssa. Perheeseen syntyi kaksi lasta, tytär **Anna** ja poika **Joukamo**.

Yhtenä perhettä yhdistävänä siteenä toimi pitkään yhteys Juhanin synnyinkotiin ja suvun kantapaikkaan Kuusamon Lämsänkylässä, missä Kortesalmilla oli tapana viettää kesäisin pitkiä aikoja.

Vuosituhannen vaihteen molemmin puolin pidin Juhani Kortesalmeen säännöllisesti yhteyttä Kuusamossa järjestettävän Tie Vienaan -symposiumin tiimoilla. Kortesalmi oli yksi tämän Vienaa ja vienalaisuutta tunnetuksi tehneen tapahtuman alkuperäisistä perustajista. Hän toimi ohjelmasta vastaavan neuvottelukunnan puheenjohtajana toistakymmentä vuotta.

Pari kertaa Tie Vienaan -symposium järjesti matkan Vienaan, missä mukana olivat Juhani ja Marjukka. Rajantakaisessa Karjalassa kävin vaimoni kanssa joitakin kertoja muutenkin Kortesalmien seurassa, Uhtualla ja Venehjärvellä sekä Solovetskissa ja Petroskoissa.

Kirkkaina muistoina ovat säilyneet yhteiset matkamme.

Juhani Kortesalmi haudattiin synnyinpitäjänsä Kuusamon kirkkomaahan. Pidän Marjukan sekä hänen lastensa ja neljän lapsenlapsen kanssa Juhanin muistoa kalliina.

JOUNI ALAVUOTUNKI

---

serkkutyttö **Valentina Filippova**, nyk. **Kovalenko** 1970-luvun lopulla.

Aale oli vuonna 1992 perustetun Pohjois-Viena-seuran aktiivinen jäsen, pidetty ja kunnioitettu kokousvieras, puheenjohtajana usein. Vienantie-projektissa hän oli taustalla mukana.

Mutta vielä yhdistystoimintaakin läheisempää Aalelle olivat ruohonjuuritason humanitäärinen työ ja kanssakäyminen rajantakaisten ystävien kanssa.

Ensimmäisen matkansa Karjalaan Aale teki vuonna 1990 matkaseuranaan sisarentytär **Päivi Pihkakoski**, joka muistaa Aalen aina olleen huolehtivaa ja hupaisaa matkaseuraa. Ilman Aalen innostusta ei ehkä noin varhaisessa vaiheessa täkäläinen sukuhaara olisi saanut kipinää matkoihin itäisen rajan taakse.

Vaimonsa **Kaisan** kanssa hän sittemmin oli mukana "Moilasmatkoilla", porukkareissuilla.

Porukkareissuista Aale piti, ei niinkään yksityisautoilusta Karjalan mailla. Ja kun omat matkat kunnonkin heikettyä loppuivat, Aale vaimoineen kestitsi vieraita kotonaan.

Aalen poismeno oli jotenkin yllättävä ja äkillinen, vaikka sairaus mursikin miehen vähitellen. Hänen sairasvuoteensa ääreltä kirjoitin tämän runon.

PIRJO RIIHIAHO

Kun kuolema koskettaa

Pitelin Sinua
siinä, koetin tukea
kylkiasentoon.
Että olisi helpompi
hengittää.

Juttelin; kuulit ja ymmärsit,
mutta et voinut vastata.

Vielä viimeinen kätesi
heilautus ja melkein
entinen pilke silmissäsi,
kun huikkasin ovelta hein.

Seuraavana aamuna
lähdit matkalle
tuonilmaisiin,
reissulle tuntemattomaan.

Pirjo Riihiaho

UUTISIA

Kižin saaren pääkirkko avautuu

KUVAT KIŽIN MUSEO

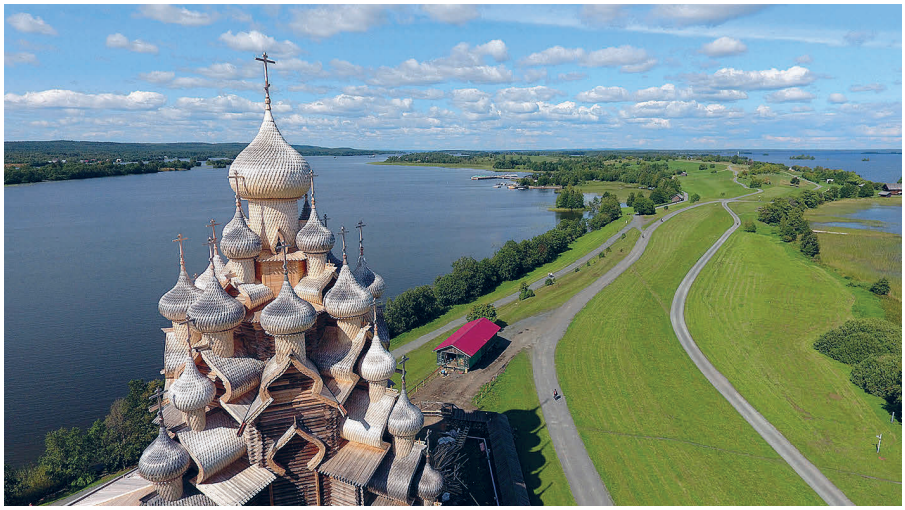

Kižin saaren Kristuksen kirkastumisen kirkko on ollut perusteellisen korjaustyön kohteena ja yleisöltä suljettuna vuosikymmenien ajan. Se avautuu ensi kesänä.

Äänisellä sijaitsevan Kižin museosaaren Kristuksen kirkastumisen kirkko on tarkoitus avata turistien ihailtavaksi Kristuksen kirkastumisen juhlassa 19. elokuuta 2020. Turisteilta neljäkymmentä vuotta suljettuna olleessa ja nyt restauroidussa kirkossa järjestetään tuolloin juhlajumalanpalvelus.

Kirkon sisätilojen täytteenä pitkään olleet metalliset tukirakenteet on jo purettu pois. Myös sisäkaton ja lattian remontti on saatu lähes valmiiksi. Johtaja **Aleksandr Ljubimtsev** kertoo, että restaurointityössä on säilytetty kaksi kolmasosaa kirkon alkuperäisestä puumateriaalista.

Rakennuksen vakaus on nyt turvattu uusilla perustuksilla. Kirkko rakennettiin 1700-luvulla hautausmaalle eikä kivijalkaa tehty asianmukaisesti. Kirkon hirret ovat 300 vuotta vanhoja. Eteläseinässä on säilytetty noin 90 prosenttia vanhasta puumateriaalista.

Pohjoisseinä sen sijaan on kärsinyt isoja vahinkoja. Puutaloissa ja tsasounoissa nimenomaan pohjoinen seinä kärsii yleensä pahiten, koska sen kosteus ei ehdi kuivua. Restaurointi on ollut pitkä ja monimutkainen prosessi. Puuseppien paja on toiminut saarella hieman turistialueen pohjoispuolella ja siellä on ollut töissä kansainvälisiä ammattilaisryhmiä.

Kristuksen kirkastuksen kirkon ainutlaatuinen ikonostaasi on ollut kunnostettavana mantereella. Se sisältää 105 ikonia. Nyt kaikki ikonit on restauroitu tai konservoitu.

Hopeisten riisojen tilalla on käytetty alumiinia, koska se sietää kosteutta paremmin kuin hopea.

Kipinä pääsi parhaiden lehtien joukkoon

Petroskoissa ilmestyvä ja Periodika-kustantamon julkaisema lastenlehti *Kipinä* on päässyt venäjän viiden parhaan kansallisen lehden joukkoon. Se voitti Kansallisten joukkoviestimien yhdistyksen järjestämässä yleisvenäläisessä mediakilpailussa sarjan Paras kirjallis-taiteellinen aikakauslehti.

Kipinä-lehden päätoimittaja **Jana Filimonkova** sanoo *Karjalan Sanomissa*, että kilpailun tarkoitus on säilyttää ja popularisoida äidinkieliä, kehittää kansallisia aikakauslehtiä sekä nostaa niiden arvostusta.

Kilpailu järjestettiin ensimmäistä kertaa viime vuonna. Silloin kilpailuun osallistui 69 lehteä ja aikakauslehteä yhteensä 20 kielellä. Parhaan kansallisen lehden titteliä tavoitteli tänä vuonna 51 ehdokasta Venäjän 16 alueelta. Joukossa oli paljon nuorisolehtiä. Kilpailun järjestäjien mukaan tämä todistaa, että kansallisilla lehdillä on tulevaisuus vaikeuksista huolimatta.

Sotšissa syyskuussa julkaistujen tulosten mukaan muut voittajat ovat Jakutiasta, Udmurtiasta, Baškortostanista ja Tatarstanista.

Kipinä on täyttänyt tänä vuonna 33 vuotta. Lehti on suunnattu pikkulapsista yläluokkalaisille ja julkaistaan 24-sivuisena tai 32-sivuisena neljä kertaa vuodessa. Alussa lehti oli suomenkielinen, mutta vuonna 1992 lehdessä julkaistiin karjalaisia satuja, jotka osoittautuivat hyvin suosituiksi. Nyt lehti julkaistaan suomen-, livvinkarjalan-, vienankarjalan- ja vepsänkielisenä.

AILA-LIISA LAURILA

Parikkalan-Syväoron kansainvälisen rajanylityspaikan avautumista joudutaan vielä odottamaan pari vuotta, mutta sitten reitti Kaakkois-Suomesta Petroskoihin lyhenee.

Parikkalan rajanylitys-paikka kasvattaa matkailua Karjalaan

Suomen ja Venäjän välille avautuu uusi kansainvälinen rajanylityspaikka vuonna 2024, kun Parikkalan reitti avataan kansainväliselle liikenteelle. Sisäministeriö aloittaa asian valmistelun ensi vuonna ja tarvittavat rakennustyöt on tarkoitus käynnistää vuonna 2022.

Asia tuli julki Suomen hallituksen budjettiesityksen yhteydessä. Asiaa ovat ajaneet erityisesti Etelä-Karjalan ja Etelä-Savon maakuntaliitot, Savonlinnan kaupunki sekä Parikkalan ja Rautjärven kunnat. Niiden teettämässä selvityksessä nostetaan esiin erityisesti vaikutukset tavaraliikenteeseen. Puutavaran lisäksi rajan yli kulkisi metallituotteita ja kemikaaleja.

Arvion mukaan Parikkalasta tulee neljänneksi vilkkain tavaraliikenteen ylityspaikka ja viidenneksi vilkkain henkilöliikenteen ylityspaikka. Jo tänä vuonna Parikkalan-Syväoron raja-asemien läpi kulkee noin 12 000 rekkaa, vaikka rajanylityspaikka on auki vain rajoitetusti viitenä päivänä viikossa, ja liikenne koostuu pääasiassa puutavarakuljetuksista.

– Näillä päätöksillä Savonlinnan elinvoimaisuutta tuetaan kymmenillä miljoonilla euroilla. Rajanylitysaseman kansainvälistäminen on ollut pitkäaikainen haave ja nyt tämä pullonkaula saadaan viimein avattua. Avaus antaa varmasti matkailulle, elinkeinoelämälle, yritystoiminnalle ja investoinneille aivan uuden vaihteen. Seudulla on kaikki mahdollisuudet toimia yhtenä Itä-Suomen vetureista, totesi savonlinnalainen kulttuuri- ja tiedeministeri **Hanna Kosonen** (kesk.) uutishaastatteluissa.

Parikkalan kautta kulkevan reitin on todettu lyhentävän esimerkiksi Helsingin ja Petroskoin välistä automatkaa noin 80 kilometrillä. Etelä-Suomen ja Petroskoin välinen liikenne siirtynee jatkossa suurelta osin Parikkalan kautta kulkevaksi ja todennäköisesti kasvaa. Lisäksi monet evakkotaustaiset suomalaiset ovat ilahtuneet kotiseutumatkojensa lyhenemisestä.

Bensakauppaa on arveltu siirtyvän Suomesta Venäjälle, mikäli polttoaineita saa edelleen olennaisesti halvemmalla rajan toiselta puolelta.

Vastaavasti Parikkalaan ja lähikuntiin voi kehittyä muuta sellaista myyntiä, joka tuo uusia asiakkaita. On arvioita, että kansainvälistämisen myötä matkustajamäärä nousee noin 350 000 ihmiseen vuodessa ja Itä-Suomen matkailuun kertyvä tulo noin 60 miljoonaa euroa.

Kaakkois-Suomen tämänhetkiset kansainväliset rajanylityspaikat ovat Vaalimaa, Nuijamaa, Imatra ja Vainikkala. Niistä kertyy yhteensä noin 18 miljoonaa rajanylitystä vuodessa. Muut itärajan ylityspaikat ovat Rajajooseppi, Salla, Kuusamo, Vartius ja Niirala.

Suomen kieli kiinnostaa Petroskoissa

Periodika-kustantamon resurssimediakeskuksen järjestämä suomen kielen alkeiskurssi sai tänä syksynä ennätysmäisen suosion Petroskoissa. Maksuttomalle kurssille halusi noin sata opiskelijaa, joista kurssille voitiin ottaa vain 40.

Suomea opettaa kokenut opettaja ja tulkki **Tatjana Islamaeva**, joka veti kursseja jo viime talven aikana. Hän piti ilmaisia oppitunteja marraskuusta toukokuuhun asti resurssimediakeskuksessa. Kurssilaisten joukossa on nuoria ja aikuisia, esimerkiksi koululaisten vanhempia.

Resurssimediakeskuksen kursseilla innostetaan petroskoilaisia lukemaan paitsi suomea, myös tasavallan kansallisiin kieliin kuuluvia karjalaa ja vepsää. Karjalan opiskelijoille on tarjolla niin vienan- kuin livvinkarjalaa ja oppitunteja pidetään kerran viikossa.

Kurssit pyrkivät myös herättämään kieliä opiskelevissa kiinnostusta Periodikan julkaisemiin suomen-, karjalan- ja vepsänkielisiin lehtiin.

Kokenut opettaja, tulkki Tatjana Islamaeva opettaa suomen kieltä Petroskoissa.

Kemijokeen uusi lautta Paanajärvelle

Paanajärvi on saamassa uuden Kemijoen ylittävän lossin. Karjalan tasavallan hallitus on myöntänyt projektia varten budjetistaan viisi miljoonaa ruplaa (vajaat 80 000 euroa).

Tänä kesänä Kemijoen ylittäjiä on palvellut keväällä rakennettu väliaikainen lautta, joka tuotiin rikkoutuneen tilalle. Talvella uuteen Paanajärveen voi päästä Kemijoen ylittävää jäätietä pitkin.

Uuden Paanajärven kylässä on noin 350 asukasta. Vanhassa Paanajärvessä asuu ympärivuotisesti vain noin 20 ihmistä.

UUTISIA

Sähköinen viisumi helpottaa Pietarin seudulle matkustavia

Lokakuun alussa saataville tullut ilmainen sähköinen kertaviisumi helpottaa matkustamista Venäjälle bussilla, laivalla ja lentäen. Pietarilainen *Fontanka*-uutissivusto kertoi, että uudistus koskee myöhemmin myös Pietarin ja Helsingin välillä liikkuvia Allegro-junia.

Venäjän rajojen teknisistä valmiuksista vastaava Rosgranstroi-viranomainen kertoi *Fontankalle*, että tavoitteena on ulottaa sähköinen viisumi Allegron matkustajien saataville, kunhan saadaan ratkaistua joukko teknisiä ongelmia.

Sähköinen viisumi vaatii toimiakseen reaaliaikaisen yhteyden Venäjän valtiolliseen maahanmuutto- ja rekisteröintipalveluun (GS Mir).

Allegrossa työskentelevillä rajatarkastajilla ei ole vielä mahdollisuutta olla suojatussa reaaliaikaisessa internet-yhteydessä Venäjän eri viranomaisten tietokantoihin. Siksi sähköistä viisumia ei ole vielä mahdollista tarkistaa liikkuvassa junassa Viipurin ja Pietarin välillä.

Suomalaiset voivat nyt hankkia passiinsa sähköisen viisumin, jolla pääsee Pietariin ja Leningradin alueelle.

Fontankan mukaan Viipurin rautatieasemalle ollaan asentamassa GS Mirin vaatimia laitteita. Viipurin aseman laiteasennukset ovat todennäköisesti valmiina käyttöön ensi vuoden alusta alkaen.

Arvion mukaan sähköisellä viisumilla ja Allegrolla saattaa päästä Viipuriin asti jo ensi keväänä. Matkustajat voisivat asemalla tehtävän tarkastuksen jälkeen matkustaa edelleen esimerkiksi Pietariin paikallisilla junilla. Nopea Lastotška-juna taittaa matkan runsaassa tunnissa.

Pääministeri **Dmitri Medvedev** hyväksyi syyskuun alussa luettelon maista, joiden kansalaiset voivat päästä Pietariin ja Leningradin alueelle ilmaisella sähköisellä viisumilla lokakuun alusta alkaen. Listauksessa oli kaikkiaan 53 maata pääasiassa Euroopasta, Lähi-idästä ja Aasiasta. Koko Venäjän on tarkoitus siirtyä sähköisen viisumin käyttöön vuonna 2021.

On arveltu, että sähköinen viisumi tulee lähiaikoina koskemaan myös matkoja Sortavalaan ja Petroskoihin.

Ilmaisen sähköisen viisumin saa täyttämällä hakemuksen Venäjän ulkoministeriön hallinnoimalla verkkosivulla. Viisumia voi hakea 4–20 päivää ennen matkaa, ja se myönnetään neljässä päivässä. Kerrallaan viisumi on voimassa 30 kalenteripäivää, mutta sillä saa oleskella Venäjällä enintään kahdeksan vuorokautta.

Passin on oltava voimassa vähintään puoli vuotta viisumin hakupäivän jälkeen. Sähköisen viisumin hakuosoite on: https://evisa.kdmid.ru/.

Vuokkiniemeen on pystytetty suven aikana uusia nimikylttejä, jotka kertovat kylänosien nimet sekä karjalaksi että venäjäksi. Tässä työn alla on Skottilantermän nimitaulu.

Kuva: Irma Lahti

HALLITUKSEN UUTISET

Sampo on yhteinen tietolähteemme

Karjalan Sivistysseuran nettisivuilta löytyvä SAMPO on seuran perustama ja ylläpitämä karjalaisista suvuista ja Karjalan historiasta kiinnostuneille suunnattu tietopalvelu.

Tietokantaan on tähän mennessä tallennettu noin 15 000 KSS:n hallussa olevaa ja yhteistyökumppaniemme luovuttamaa dokumenttia.

Aineisto keskittyy KSS:n toiminta-alueille Vienan Karjalaan, Aunukseen ja Raja-Karjalaan. Materiaalin pääpaino on pitkälti painottunut Vienan Karjalaan. Näin, koska seuran hallussa on perinteisesti ollut erityisen runsaasti Itä-Karjalan pohjoisiin osiin liittyvää materiaalia hallussaan.

Tietokantaa myös täydennetään jatkuvasti ja tavoitteena on lisätä erityisesti Aunukseen ja Raja-Karjalaan liittyvää aineistoa.

Tietokannan aineisto koostuu *Karjalan Heimo* -lehdessä ja sitä edeltäneissä lehdissä julkaistuista artikkeleista, sukututkijoiden tuottamasta tutkimusaineistosta, Karjalan ortodoksisten seurakuntien kirkonkirjoista sekä valokuvista ja kartoista.

Sampo toimii julkaisukanavana ja hakupalveluna satojen kirjoittajien ja tutkijoiden työn tuloksille yli sadan vuoden ajalta. Kukin tutkija ja kirjoittaja vastaa luonnollisesti omista mielipiteistään ja omiin lähteisiinsä perustuvista johtopäätöksistä.

Erityisesti sukututkimuksen luonteeseen kuuluu, että julkaistuissa tuotoksissa voi olla alkuperäislähteistä johtuvia virheitä tai / ja kiistanalaisista tulkintoja, joista tutkija itse vastaa.

Silloin tällöin meiltä kysytään mm. sosiaalisessa mediassa, miten Sammosta löytyviä virheellisiä tietoja voisi oikaista tai tarkentaa.

Sivistysseuralla ei ole resursseja eikä mahdollisuuksia tarkastaa materiaaleissa olevia mahdollisia ristiriitaisuuksia tai virheellisyyksiä.

Seuralla ei myöskään ole oikeutta muuttaa tekstejä, joiden tekijänoikeus kuuluu niiden laatijoille.

Aina voimme kuitenkin julkaista uuden version dokumentista, jonka alkuperäinen kirjoittaja on mahdollisesti laatinut keskusteltuaan virheen löytäjän kanssa.

Tällaista sukututkijoiden ja historian harrastajien välistä vuorovaikutusta olemme aina valmiita edistämään esimerkiksi yhteystietoja antamalla, edellyttäen että alkuperäinen tekijä on vielä tavoitettavissa.

Julkaisemme tietokannassa mieluusti myös työssään edistyneiden tutkijoiden uusia tuotoksia.

Sampon aineisto on sukututkijoiden ja muiden kiinnostuneiden vapaasti käytettävissä, mikäli ko. aineiston yhteydessä ei ole muuta sanottu.

Aineiston tai sen osien julkaisemisesta painettuna kirjana, lehdessä tai internet-sivustoilla tulee sopia Karjalan Sivistysseuran kanssa. Aineistoa julkaistaessa tai lainattaessa on lähteenä mainittava Karjalan Sivistysseura ry, Sampo-tietokanta sekä ao. aineiston ja sen tekijän nimi.

Sampon käyttäjät voivat tehdä ehdotuksia KSS:lle, liittyen tietokannan sisältöön tai toiminnallisuuteen. Sisältötietoja koskevia sekä muutos- ja kehittämisehdotuksia voi toimittaa osoitteella pekka.vaara@hotmail.com.

TIETONIEKKA

Oletko karjalainen tietoniekka?

Monet tahot, tapahtumat ja seurat juhlivat pyöreitä vuosia. Tietoniekka testaa, miten ne muistetaan.

1. Suomen karjalaisseuroja yhdistävä Karjalan Liitto juhlii ensi vuonna tasavuosia, mitä?
a. 50 vuotta.
b. 80 vuotta.
c. 100 vuotta.

2. Suojärven Pitäjäseura kokoontuu heinäkuussa Nurmeksen Bombatalolle juhlimaan, mitä pyöreitä?
a. 30 vuotta.
b. 50 vuotta.
c. 70 vuotta.

3. Salmi-säätiö juhli vuosi sitten eli lokakuussa 2018, mitä vuosia?
a. 70 vuotta.
b. 90 vuotta.
c. 100 vuotta.

4. Mitä pyöreitä vuosia juhlii Karjalan Rahvahan liitto tänä vuonna Karjalan tasavallassa?
a. 30 vuotta.
b. 50 vuotta.
c. 100 vuotta.

5. Minkä tapahtuman 75-vuotismuistoa inkeriläiset juhlivat tänä vuonna?
a. Inkerin kirkon perustamista.
b. Siperiaan karkotuksen muistoa.
c. Suuren Suomeen muuton vuosipäivää.

6. Karjalan tasavalta juhlii perustamistaan ensi vuonna, mitä pyöreitä?
a. 70 vuotta.
b. 100 vuotta.
c. 300 vuotta.

7. Paljonko talvisodan syttymisestä tulee kuluneeksi tänä syksynä?
a. 75 vuotta.
b. 80 vuotta.
c. 100 vuotta.

8. Paljonko on kulunut aikaa Lönnrotin uuden Kalevalan ilmestymisestä?
a. 150 vuotta.
b. 170 vuotta.
c. 250 vuotta.

Tietoniekan vastaukset:
1.b, 2.c, 3.a, 4.a, 5.c, 6.b, 7.b, 8.b.

LAUKUNKANTAJAT
LOKAKUU 2019

Miten minusta tuli minä?

Elämäntyönsä matematiikan opettajana tehnyt **Antero Kaskimetsä** ja **Eeva-Kaisa Linna** tapasivat Karjalan Sivistysseuran ortodoksisukujen sukututkimuskurssilla. Toisen kurssipäivän aamuna he sattuivat samaan bussiin. Selvisi, että molemmat asuvat Lohjalla.

Antero Kaskimetsä ja Eeva-Kaisa Linna tapasivat Karjalan Sivistysseuran ortodoksisukujen sukututkimuskurssilla.

EKL Sekä isäsi että äitisi ovat karjalaisia, olet siis täysin karjalainen. Minä olen puoleksi vienalainen, kun isäni vanhemmat ovat lähtöisin Uhtualta. Meillä kotona ovat karjalaiset juuret aina olleet tiedossa, teillä karjalaisuus on ollut osa elämää. Minun sukuni tuli Suomeen maahanmuuttajina, sinun perheesi lähti kotiseuduiltaan, koska oli pakko.

AK Isäni **Feodor Molosofkin** oli syntynyt Aunuksen Veskelyksessä vuonna 1877, kolmanneksi nuorimpana **Savin Ivaninpoika Molosofkinin** seitsemästä lapsesta.

Isänsä menehdyttyä isäni Feodor päätyi asumaan äitinsä ja tämän toisen aviomiehen kanssa Aunukseen, Säämäjärven Kurmoilaan. Heidän kuoltuaan isä päätyi ison talon haltijaksi – rakennuksella on sanottu olleen kokoa enemmän kuin Bomban talolla – minkä vuoksi vallankumouksen jälkeiset vallanpitäjät pitivät häntä ”kyseenalaisena ihmisenä”. Hän teki kalakauppaa Petroskoihin ja Suojärvelle – olihan Säämäjärvi hyvin kalaisa ja lisäksi hänellä oli vielä pieni kauppakin, niin johan tämä riitti, että hänen katsottiin kuuluvan epäilyttävään ihmisluokkaan.

Isän ensimmäinen vaimo **Anna Nikolaintytär** sairastui vakavasti ja häntä yritettiin hoitaa Suojärvellä. Kuitenkin hän menehtyi 1918 tai 1919 sairaudesta parantumatta ja hänet haudattiin Suomen puolella Suojärven Kuikkaniemeen.

Lapsia oli ehtinyt syntyä neljä, joista kolme eli ensimmäistä ikävuottaan pidemmälle. Vaimonsa kuolema jälkeen isäni palasi pienten lastensa kanssa Suojärveltä Kurmoilaan, jossa perhe oli elänyt vuosikymmenet. Isä avioitui uudelleen, nyt äitini **Anna** (Anni) **Jaakontytär Hovatovin** kanssa. Hän oli syntynyt vuonna 1899 Prokkoilassa Säämäjärvellä.

Elämä Kurmoilassa oli jonkin aikaa vuoteen 1920 saakka jokseenkin rauhallista. Kuitenkin, isäni joutui moneen otteeseen vuosina 1920–1922 venäläisten viranomaisten kuulusteluun ja istumaan usein vankilassa kolmen vuoden aikana.

Henki oli suorastaan vaarassa. Vuonna 1922 alkoi toinen pakomatka. Nyt päädyttiin Hyrsylän mutkaan Ignoilaan ja uusi elämä vaatimattomissa oloissa Ahvenlammella alkoi molempien vanhempieni saatua kuulustelujen jälkeen suomalaisten viranomaisten myöntämät muukalaispassit. Muu osa perheestä jäi Kurmoilaan.

Elämä Ignoilassa jatkui talvisodan alkuun saakka kuten muillakin hyrsyläläisillä. Vanhemmillani oli pieni aittakauppa. Isäni harjoitti myös pienimuotoista rekikauppaa. Elantoa tuli lisäksi tukinajosta sahalle.

EKL Talvisota uhkasi. Ignoila oli rajan pinnassa ja siellä asuminen ei ollut aivan turvallista. Aikoinaan oli pysähdytty sinne, koska ajateltiin, että tilanne ja elämä Aunuksessa rauhoittuvat ajan kanssa ja Ignoilasta olisi lyhyt matka palata kotiin.

AK Runsas kuukausi ennen talvisodan alkua oli kodissamme käynyt ilmeisesti Ignoilan rajavartiostosta viranomainen ja kehottanut perhettämme hakeutumaan pois Ignoilasta, turvallisemmalle etäisyydelle rajan pinnasta. Isän taustan perusteella arveltiin, että jos hän joutuisi Venäjän viranomaisten kynsiin, saattaisi henki lähteä. Pelko oli varmasti aiheellinen, vanhin hänen pojistaan oli joulukuussa 1937 ammuttu Sandarmohissa kansanvihollisena.

Vanhempani kolmen lapsensa (**Klaudia**, **Žina** ja **Niilo**) kanssa menivät Korpiselkään. He olivat siellä kuutisen viikkoa ja kun näytti siltä, että sota ei sytykään, perhe Klaudiaa lukuun ottamatta palasi kotiinsa. Klaudia, joka oli 14 vuoden ikäinen, jätettiin Korpiselkään hoitamaan mukana ollutta hevosta.

Muu osa perheestä ehti olla Ignoilan kodissaan 5–6 päivää, kun tykkitulitus alkoi. Silloin päätettiin, että isäni lähtee pakoon yksinään, koska kiinni joutuessaan hän ei todennäköisesti jäisi henkiin. Isä oli fyysisesti hyvässä kunnossa ja niinpä hän sähkölinjaa pitkin pääsi ehjänä Suojärvelle ja myöhemmin tyttärensä luo Korpiselkään.

Toiset jäivät kotiin ja joutuivat sitten sotavankeina Interposolkan leirille.

EKL Interposolkaksi kutsuttiin metsätyöleiriä, joka oli perustettu entiselle Suatnoin luostarialueelle. Siviilejä siirrettiin kauemmas sotatoimialueelta, mikä johtui todennäköisesti NKVD:n (Neuvostoliiton turvallisuuspalvelu) määräyksestä, jolla pyrittiin estämään vakoilua.

AK Äiti, veljeni Niilo ja sisareni Žina joutuivat Interposolkaan helmikuun lopussa 1940, siihen saakka he saivat elää kotona ja hoitaa eläimiä. Suojärveä ei ollut evakuoitu ja asukkaat jäivät sotavangeiksi, rajan pinnassa olleet kylät tyhjennettiin. Siirtoleirit sijaitsivat Prääsässä Interposolkassa ja Kontupohjassa Kaimaojalla. Interposolkassa asuttiin hatarissa metsäkämpissä ja ruoansaanti oli kehnoa.

Molosofkinien talo Ignoilan Ahvenlammilla. Kuvassa isä Feodor, äiti Anna sylissään pieni Niilo-poika (s. 1930) sekä tyttäret Klaudia (s. 1926) ja Žina (s. 1927). Kuva on otettu ilmeisesti vuonna 1931.

Žina menehtyi Interposolkassa ennen kuin päästiin palaamaan Suomeen, mahdollisesti umpilisäkkeen tulehdukseen, kun apua ei ollut saatavilla.

Siirtoleirillä oltiin toukokuun 24. päivään saakka vuonna 1940. Näännyksissä ja nälissään olevat ihmiset tuotiin Suomeen Kaurilan asemalle junalla karjavaunuissa, joissa tilaa oli vähän ja joissa käymälän virkaa toimitti nurkassa oleva tynnyri. Matka kesti viikon verran, ja kun viimein tarjottiin ruokaa, varotettiin syömästä kerralla liikaa. Vaarana oli, että vatsa ei kestä.

Perheeni jäsenet vietiin Helsinkiin Kaisaniemen koululle karanteeniin. Omia reittejään tullut isä oli asettunut Siilinjärvelle Toivalaan. Kesäkuun aikana perhe löysi toisensa ja asettui Toivalaan, maalaistalon sivumökkiin. Siitä elämä sitten vähitellen asettui uomiinsa, isällä oli kauppayhteydet Kuopion seudulle jo aikaisemmin, äiti toimi rautateillä ja talollisten apulaisena, ja taitava ruoantekijä kun oli – hän oli erityisen tunnettu karjalanpiirakoistaan – pyöritti tavallaan sen ajan pitopalvelua.

Perheeni ei lähtenyt takaisin, paot ja evakot olivat opettaneet riittävästi.

EKL Sukusi tarina on kovin kiinnostava. Olet jo kotona kuullut paljon elämästä Karjalassa ja mikä hienoa, myös karjalan kieltä!

AK Vanhempani osasivat venäjää ja keskenään he puhuivat karjalaa, lähinnä livvinkarjalan Säämäjärven murretta. Kiinnostuin sukujuurieni tutkimisesta jo 1960–1970-luvuilla. Lapsuusiässä olin kuullut vanhemmiltani kuvauksia elämästä Karjalasta. Silloin minua kiinnostivat erityisesti äitini kertomat luontoon liittyvät tarinat, joissa luonto nähtiin mystisenä elinpiirinä, joka tarjosi mielikuvitukselle tilaa käsitellessään vaikkapa marjastusta, kalastusta tai metsästystä ja loitsuja ym. riistaonnen parantamiseksi.

Kuulin mielenkiintoisia kertomuksia tietäjistä ja parantajista, jotka matkojen takaa pystyivät ”seisauttamaan veren” tai parantamaan sairauksia. Äiti oli taitava tarinan kertoja, joka puhetyylillään ja asiaan eläytymisellään piti pienen kuulijan otteessaan. Myös elämäntapakuvaukset praasniekkoineen ym. olivat kiehtovaa kuultavaa.

EKL Akateemikko **Pertti Virtaranta** haastatteli äitiäsi useampaan otteeseen. Virtaranta kävi tapaamassa häntä kodissanne Siilinjärven Toivalassa. Tallennuksia tehtiin myös Helsingissä Virtarantojen kotona. Nauhoitteita on tallessa noin 20 tuntia ja esimerkiksi muistiin kirjoitettuja sananlaskuja lähes 300. Virtarannan mukaan äitisi Anna Molosofkin oli helppo haastateltava, puheenaiheita riitti arkiaskareista juhliin. Kalevalaseura myönsi hänelle hyvän kertojan palkinnon vuonna 1977.

AK Isä kuoli ennen kuin matkustaminen Neuvostoliittoon tuli mahdolliseksi, mutta äitini kävi siellä muutaman kerran 1970-luvun alkupuolelta lähtien. Rajan taakse oli jäänyt sukulaisia, joihin jotenkin oli onnistuttu pitämään yhteyttä.

Itse toivon joskus matkustavani Säämäjärvelle, tunnen että sukuni juuret kuuluvat sinne tiiviisti. Haluaisin kokea sen leppoisan arjen elämän ja lämpimän vieraanvaraisuuden, joka välittyy filmissä, joka on kuvattu tuon järven rannalla erään sukulaiseni datshalla. Tunnen kiinnostusta siihen, miten ja missä ihmiset ovat eläneet. Haluan tallentaa tuota elämää lapsilleni ja lapsenlapsilleni, ymmärtää miten minusta on tullut minä.

Eeva-Kaisa Linna keskustelee tällä palstalla karjalaisuuteen liittyvistä asioista.

Karjalan Sivistysseuran uusimmat kirjat

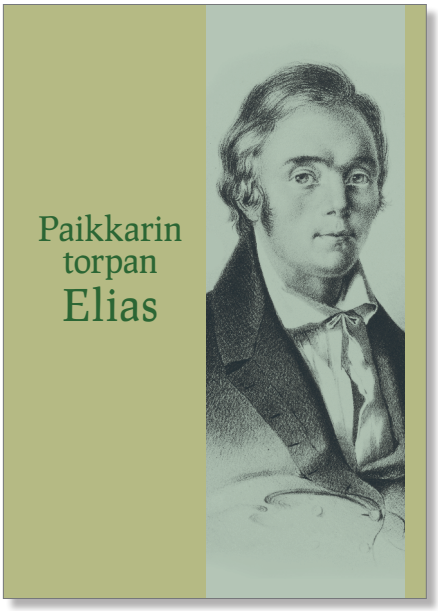

PAIKKARIN TORPAN ELIAS
on kokoelma historiallisia kirjoituksia Elias Lönnrotista ja tämän kotitalosta, Paikkarin torpasta. 15 EUR

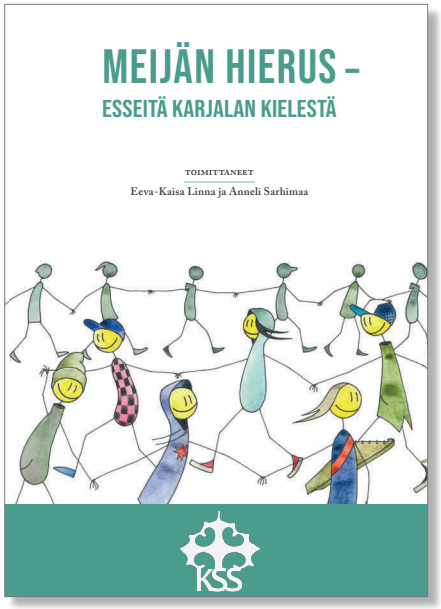

MEIJÄN HIERUS
– ESSEITÄ KARJALAN KIELESTÄ
sisältää viisitoista ajankohtaista kirjoitusta karjalan kielen nykytilaan ja sen tulevaisuuteen liittyen. 15 EUR

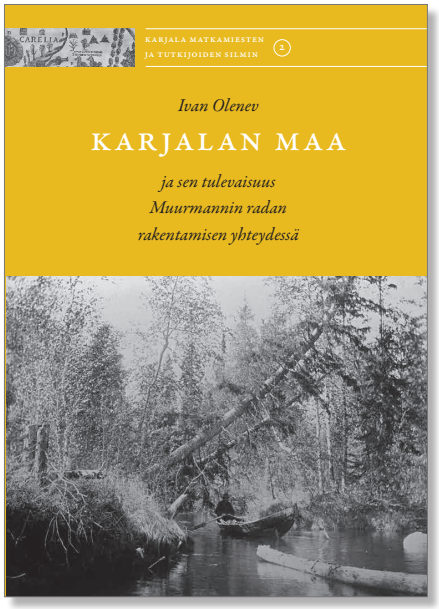

KARJALAN MAA
on opettaja Ivan Olenevin matkakuvaus 1900-luvun alun Karjalasta. Alun perin vuonna 1917 venäjän kielellä julkaistu teos on nyt käännetty suomeksi. 25 EUR

HANKI KIRJAT KARJALAN SIVISTYSSEURAN VERKKOKAUPASTA
www.karjalansivistysseura.fi/kauppa/
tai tilaa sähköpostitse: toimisto@karjalansivistysseura.fi